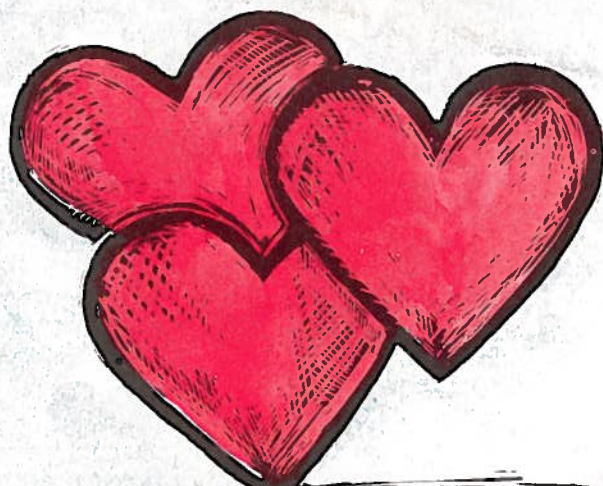

Natur & Miljø

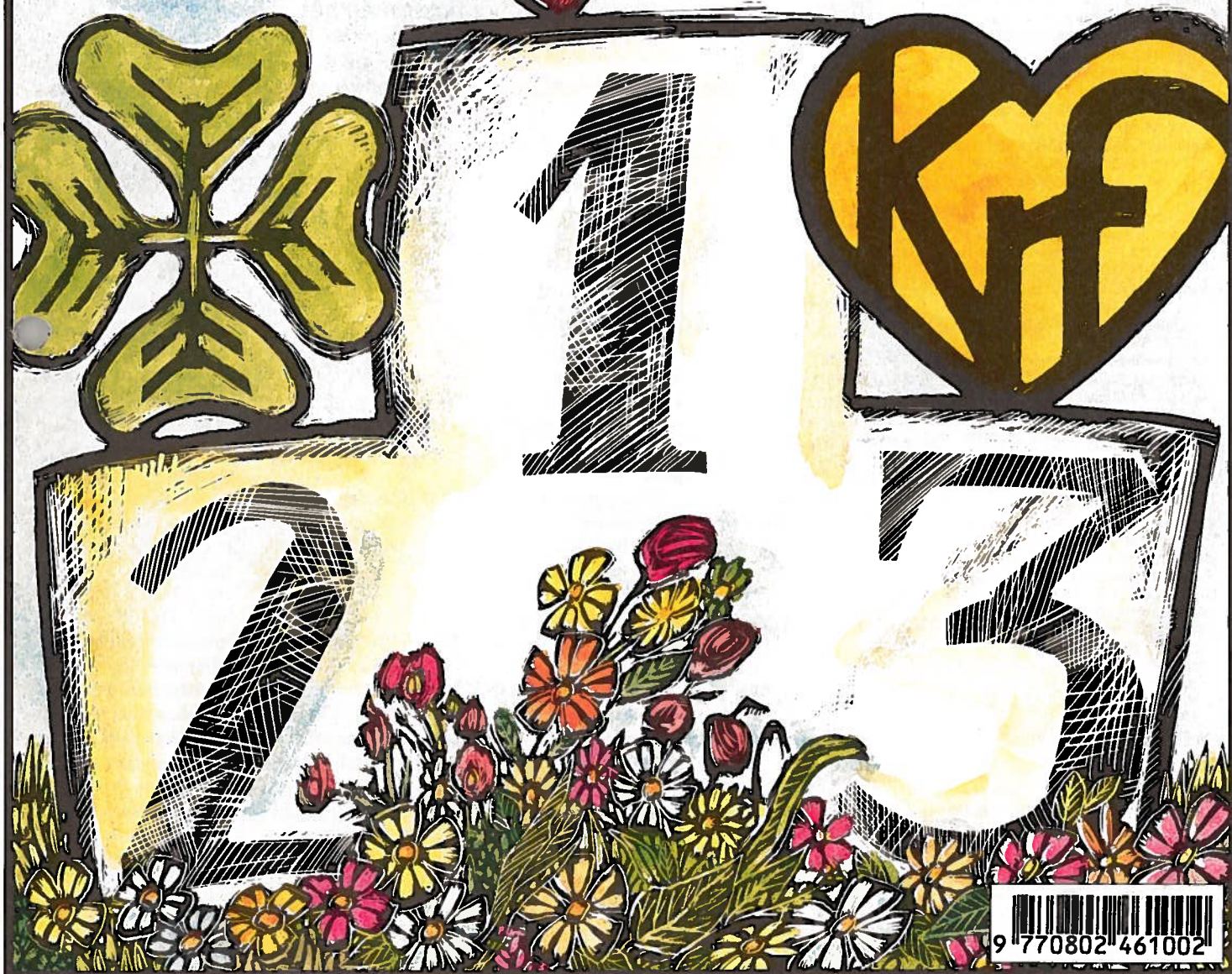
Nr. 4 1993 • PRIS I LØSSALG kr. 29 • NORGES NATURVERNFORBUND

GRØNNEST PÅ STORTINGET

**VIL ASFALTERE
VESTLANDET**

**MASAIENE
FORDRIVES
FRA PARADIS**

**Medlemskontingent i
Norges Naturvernforbund:**
Personlig medlem: (inkl. Natur & Mil-
jø) kr. 200,-
Pensjonister: (inkl. Natur & Miljø) kr.
100,-
Livsvarig medlemskap: kr. 4000,-
Bedriftsmedlemskap: kr. 1500,-
Medlemmer av Norges Naturvernfor-
bund er automatisk medlem av det
fylkes- og lokallag vedkommende
sokner til.

Naturvernforbundets fylkeslag:
Naturvernforbundet i Østfold: Leder Tore
Hoell, tlf.p. 69 192 011. Kontor: Fred-
rikstad, tlf. 69 314 980/fax
69 318 527
Naturvernforbundet i Oslo og Akershus:
Leder Eystein Husebye, tlf.p.
22 141 513. Kontor: Oslo, tlf.
22 383 520/fax 22 716 348
Naturvernforbundet i Hedmark: Leder Tor
Arne Myrheim, tlf.p. 62 451 199. Kon-
tor: Elverum, tlf. 62 416 330
Naturvernforbundet i Oppland: Leder Tho-
mas Klevmark, tlf.p. 61 323 513. Kon-
tor: Lillehammer, tlf. 61 260 081/fax
61 260 858
Naturvernforbundet i Buskerud: Leder
Even W. Hanssen, tlf.p. 32 761 535.
Kontor: Darbu, tlf. 32 750 504
Naturvernforbundet i Vestfold: Leder
Ragnhild Trosby, tlf.p. 33 078 514.
Kontor: Horten, tlf/fax 33 042 027
Naturvernforbundet i Telemark: Leder Øy-
stein Dalland, tlf.p. 35 510 827. Kon-
tor: Skien, tlf. 33 592 257
Naturvernforbundet i Aust-Agder: Leder
Stig Olsen, tlf.p. 041 42 9 83. Kontor:
Arendal, fax 041 42 076
Naturvernforbundet i Vest-Agder: Leder
Torunn Kristiansen, tlf.p. 042 66 082.
Kontor: Hæstadsvingen, tlf/fax
37 274 899
Naturvernforbundet i Rogaland: Leder
Anndi Lomeland Jacobsen, tlf.p.
04 53 23 78. Kontor: Stavanger,
tlf.04 52 08 94, fax 04 89 13 42
Naturvernforbundet i Hordaland: Faglig le-
der Ingvill Gåsemyr Sæberg. Kontor:
Bergen, tlf. 05 31 38 51, fax
05 31 53 92
Naturvernforbundet i Sogn og Fjordane:
Leder Erik Solheim, tlf.p.057 23 873
Naturvernforbundet i Møre og Romsdal:
Leder Ola Fremo, tlf.p. 072 16 692.
Kontor: Molde, tlf. 072 18 700, fax
072 18 702
Naturvernforbundet i Sør-Trøndelag: Leder
Marit Njaa. Kontor: Trondheim, tlf.
07 51 52 24, fax 07 51 27 27
Naturvernforbundet i Nord-Trøndelag: Le-
der Magne Rønning, tlf.p. 077 85 120.
Naturvernforbundet i Nordland: Leder
Knut Sørgeard, tlf.p. 081 82 293. Kon-
tor: Bodø, tlf/fax 081 26 033
Naturvernforbundet i Troms: Leder Stig Ul-
vang, tlf.p. 083 13 785. Kontor: Trom-
sø, tlf. 083 89 960, fax 083 13 785
Naturvernforbundet i Finnmark: Kontaktp-
erson: Kari Moan, tlf. 085 99 100.
Kontor: Kirkenes, tlf. 085 92 578, fax
085 93 180
Natur og Ungdom: Leder Heidi Sørensen.
Kontor: Oslo, tlf. 22 364 218, fax
22 204 594
Prosjekt Miljøvennlig OL: Prosjektleder
Olav Myrhol, tlf.p. 030 63 542. Kon-
tor: Lillehammer, tlf. 61 263 045, fax
61 260 858
Barentshavutvalget: Leder Bente Aasjord.
Kontor: Leines, tlf. 081 78 410, fax
081 78 474
Nordsjøutvalget: Kontaktperson: Stein
Fjeldstad, tlf.p. 05 29 78 31.

På Normans vis

Husker du da vi pleide å dra på holmetur med båt, kjære?

Jorden rundt

Ulve- utrenskning

■ ■ Viltmyndighetene i Alaska holder fast ved planene om å kvitte seg med en stor del av ulvebestanden i delstaten. Offentlige tjenestemenn skal fange og skyte opptil 75 prosent av ulvene i et område sørvest for Fairbanks. Bestanden skal så holdes nede på dette nivået de neste årene. Målet er at bestanden av caribou, de nordamerikanske reinsdyr, skal ta seg opp igjen. Caribou-bestanden er redusert fra 10 700 til 4500 siden 1989.

Dyreverngrupper har oppfordret til turistboikott i protest mot avgjørelsen.

(NEW SCIENTIST)

Vindkraft i Ukraina

■ ■ I Ukraina skal det bygges fem tusen vindkraftverk de nærmeste fem årene. Dette blir et av de største vindkraftprosjektene i verden. Utbygging starter i august.

Det er det amerikanske selskapet US Windpower, verdens største produsent av vindmøller, som har skrevet kontrakt med kraftselskapet Cimerenergo i Ukraina om innstallering av 500 MW vindkraft på Krim.

ten som skal bygges ut vil bidra til å erstatte atomkraften.

(WIND POWER
MONTHLY/
GREENPEACE
MAGASIN)

EF går fra enøk-mål

■ ■ EF har gått fra sine enøk-mål, mål som var avgjørende for å stabilisere CO₂-utslippene på 1990-nivå innen år 2000. Det såkalte SAVE-programmet, som besto av 13 direktiver, skulle hindre utslipp av 2,5 milliarder tonn CO₂, tilsvarende en firedel av EFs mål. I 1992 ble dette redusert til ett direktiv, der EF-landene bes sette energistandarder for bilmotorer, bygninger osv. Men i slutten av juni i år ble det vedtatt et direk-

tiv som utlater selv dette kravet. I stedet legges det vekt på folkeopplysning og frivillige avtaler med industrien.

(NEW SCIENTIST)

Vill hogst

■ ■ Thailandske tømmersekskaper og gerilja-soldater fra Røde Khmer driver vill hogst i Kambodsja for å unngå et FN-forbud mot tømmereksport. Forbudet trer i kraft i slutten av året. Handelsdepartementet i Thailand har beregnet at Røde Khmer har gitt thailandske selskaper hogsttillatelse verdt minst 400 millioner dollar. Tillatelsene innebærer hogst av omlag én million kubikkmeter hardved de neste fire årene.

(SUBTEXT/
WORLD WATCH)

Leder

Valg og vekst

“ I stortingsperioden 1989-93 økte både kunnskapen om miljøproblemene og om årsakene til at de oppstod. Samtidig som forskerne leverte mer presise beskrivelser av helse- og miljøproblemene årsaker og konsekvenser, pumpet Norge opp mer olje år for år og veinettet ble stadig mer omfattende. Denne tilsynelatende uforståelige motsetningen må forklares med at både politikerne og befolkningen hadde en nærmest religiøs tro på vekst og marked. Enkelt sagt: svært mange trodde man kunne vokse seg ut av et vekstproblem. Dette vekstkravet førte til en stadig mer omfattende effektivisering i verdiskapningen, som skjøv stadig flere arbeidstakere ut av vanlig samfunnsliv. Arbeidsløsheten ble behandlet av politikerne som en uforståelig sykdom som hadde rammet samfunnet. I stedet for å se at arbeidsløsheten og miljøproblemene begge langt på vei skyldtes den fanatiske veksten, ble den første brukt som det mest effektive hinderet mot å løse den andre.

Slik kan et avsnitt i framtidens historiebok velge å beskrive stortingsperioden vi nå legger bak oss. Foran høstens valg ser det ut til at folket er langt mer opptatt av miljøvern enn politikerne. Vi anser det derfor som både vår og din oppgave å trekke miljøvernet fram i den viktige innspurten i valgkampen, en tredel av velgerne har ikke bestemt seg for hvilket parti de skal stemme på. I en omfattende artikkel har vi vist hvordan partiene faktisk har stemt i viktige miljø saker de siste fire årene, og sett dette i sammenheng med programmene de gikk til valg på i perioden. Vi har stort sett vurdert prinsippsspørsmål, da vi mener at viljen til å styre samfunnet i en mer miljøvennlig retning er langt viktigere enn å bruke noen nye millioner på grønn glasur. En vesentlig del av miljøproblemene skyldes nettopp enorme offentlige bevilgninger til oljeutvinning og veibygging.

Vår vurdering av partiene er utelukkende gjort ut i fra et miljøsynspunkt. Vi er selvfølgelig klar over at den tilliten du viser et parti ved å gi din stemme bygger på mer enn bare miljøpolitikken. Men vi ønsker å bidra til at denne siden av partiene blir synliggjort. Vi håper at du vil bruke denne kunnskapen til å konfrontere ditt parti med sine valg i perioden vi legger bak oss.

Vi er klar over at politikken har blitt stadig mer kortsiktig, godt hjulpet av medienes sirkus. I et slikt klima er det vanskelig å overleve politisk for den som vil tilgodese kommende generasjoner i ressursbruken, et problem som spesielt vil ramme regjeringspartiet. Samtidig må det være landets fremste ledes ansvar å skape forståelse for at vi er i ferd med å vokse helt andre steder enn inn i himmelen. Det er ditt ansvar å minne dem på det. AG

Innhold

Parti-vurdering: N&M har vurdert miljørullebladet til partiene på Stortinget i siste periode.

16

Veistrid: Naturvern står mot vekst og utbygging i striden om Trekant-sambandet på Stord.
Beinbrudd: Er det den sure nedbøren som er årsak til hyp-pige beinbrudd hos elg på Sørlandet?
Landsmøte: Naturvernforbundets landsmøte ekskluderte Kurt Oddekvalv med stort flertall. Samferdsel ble gjort til et hovedfelt for forbundet.
Jubilant: Turistforeningen fyller 125 år, og gjør sam-

4 tidig naturvern til en hovedsak.
Presset: Masseturisme og naturvern truer livsgrunnlaget til masaiene i Tanzania.
Miljøvinner: En liten østtysk bedrift lanserte verdens første kjøleskap uten miljøfarlige gasser.

Faste spalter:

Portrett: NILS-ASLAK VALKEPÄÄ	12
Grønn hverdag	15
Miljøtesten: KJØLESKAP	39
Min natur: JON FOSSE	42
Debatt	46
Blekkulf	50
Lesernes galleri	54

Førsteside-illustrasjon: Lasse Kolsrud

Natur&Miljø

Utgever: Norges Naturvernforbund-
Postboks 2113
Grünerløkka,
0505 OSLO, Norge.
Besøksadresse:
Nedregate 7
Tlf: 22-71 55 20
Telefax:
22-71 56 40
Bankgiro:
1720.05.00717

Postgiro:
0803 5 09 46 02
Ansvarlig redaktør:
Ragnhild Sved
**Redaksjons-
sekretær:** Anders
Gjesvik
Redaksjonen: Jon Knut
Berg, Gunnar Bolstad,
Øystein Dahle Kraft, Ola
Glesne, Rasmus
Hansson, Ragnhild Noer,
Jon Birger Skjærseth,
Knut Are Tvedt.
Annonser: Naturvernfor-
bundets Markedskon-

takt A/S
Tlf.: 22-71 92 20
Design/layout: dEDB-
sign, Ketill Berger
Sats og repro: Lito print
Trykkerier AS
Natur & Miljø trykkes
på klorfritt papir.
**Abonnement institu-
sjoner:** kr. 325,-
**Abonnement enkelt-
personer:** kr. 215,-
Bestilles hos
Universitetsforlaget,
Abonnement-
avdelingen, Postboks

2959 Tøyen, 0608
OSLO
Tlf. 22-67 76 00

■ Naturvernforbundet
innsår ikke for miljø-
vennligheten til de
bedrifter, tjenester eller
produkter som det
annonseres for i Natur &
Miljø.

Pressen
Medlem av
Den Norske Fagpresses
Forening
Opplysningsvesenets
kontroll

VAKKERT: Naturvern står mot vekst og utbygging i striden om Trekantsambandet på Stord. Den vakre øya Nautøy har blitt symbol på denne striden. Veitraséen vil gå tvers over sundet i bakgrunnen. I forgrunnen kystbergknapp.

STORD (Natur & Miljø):
– Kampen mot de gigantiske vei-prosjektene på Vestlandet er en kamp om landsdelens sjel, sier naturverner Halfdan Wiik på Stord. I flere år har han kjempet mot Trekantsambandet, som kommer til å kutte opp den idylliske skjærgården mellom Stord og Bømlo. – Vi har mye natur å ta av, og veibygging gir vekst, sier veitilhengerne.

N&M • JON KNUT BERG
Foto: JAN RABBEN

Kydstamveien er naturvernernes mareritt, og politikerne og næringslivsledernes vekstvisjon. Veien innebærer et ferjefritt samband mellom Trondheim og Egersund. Vestlendingene skal knyttes sammen.

Det er ingeniørenes gullalder. Tegninger av verdens lengste hengebroer og tunneller ligger klare i skuffene på fylkenes veikontorer. Entreprenørene driver en politisk kamp for å kunne sette planene ut i livet. Og politikerne? I hundre år har vestlandspolitikerne kjempet for flere veimidler til landsdelen. Han sier ikke nei nå, når Det Kongelige Samferdselsdepartement endelig står klar med milliardene.

Naturvernerne kan bare sparke litt i leggen. På veifesten er de ubudne gjester.

Halfdan Wiik (47) og resten av Naturvernforbundet på Stord er av dem. De har oppnådd respekt selv blant motstanderne for sin saklige kamp mot veibyggingen. ➤

KAMPEN OM VESTLANDETS

ØDELEGGER IDYLL: Slik kommer Trekantsambandet til å forbinde Bømlo og Stord med fastlandet, slik Sunnhordland Bru- og Tunnelselskap A/S framstiller det i en brosjyre.

► Nå trykker leder Halfdan Wiik på alarmknappen.

– En hel kystkultur står for fall. Vi må alliere oss med yrkesgrupper knyttet til kystfarten. Hvis ikke, vil vi tape kampen mot hvert eneste veimonoment på Vestlandet, sier Wiik.

Han frykter at når Kyststamveien er fullført, vil mye av godstrafikken være overført fra kjøll til hjul. Et moderne kystskip kan tilsvare hundre trailere. Trailere i stadig større antall vil drønne gjennom den smale kyststripen.

– Vestlendingen bor på et lite område mellom sjø og fjell. De nye veiene vil dominere tettsteder og natur. Kampen mot veiene på Vestlandet kan sammenlignes med kampen mot vannkraftutbygging, sier Wiik.

Han understreker at Naturvernforbundet ikke er imot all veibygging på Vestlandet. Men der det finnes alternativ, altså ferjer, må naturen skånes for veiinnngrepene, mener han.

(Foto: Jon Knut Berg)

«Folk i utkant-Norge vil ha samme service som de i sentrale strøk. Derfor må vi ha landfast forbindelse fra Stord og Bømlo»

Øyvind Halleraker, direktør i Sunnhordland Bru- og Tunnelselskap A/S

– Båten er for kysten det som toget er for innlands-Norge, sier Wiik.

En trekant

Trekantsambandet er et av de første stegene på Kyststamveien. Det er et ferjefritt samband mellom Stord, Bømlo og fastlandet. Sambandet vil erstatte fem ferjer. Monumentale tunneller og hengebroer skal sørge for det. Pris: én milliard kroner. Staten betaler 3–400 millioner kroner, resten skal finansieres av bompenger. Trekantsambandet vil stå ferdig i 1998, hvis det blir vedtatt.

Nylig uttrykte flertallet på Stortinget seg positivt til Trekantsambandet, men det ble krevd nye utredninger om økonomien i prosjektet. Bare SV stemte mot byggingen av det nye sambandet. Tidligere har stortingsflertallet gått inn for at bompenger kan forhåndsinnkreves på Stord for å finansiere veiutbyggingen.

Neste steg i prosessen er at Fylkestinget i Hordaland skal velge mellom ny Hardangerbro og Trekantsambandet. Det er også mulig at Fylkestinget kan spa opp penger til begge prosjektene. Deretter kommer en proposisjon til Stortinget, og da skal det tas en endelig avgjørelse. Det kan tidligst skje i 1995, ifølge Samferdselsdepartementet.

Bompengavgiften vil ligge i gjennomsnitt 20 prosent over dagens ferjetakster.

Et eksempel

Trekantsambandet kan stå som eksempel på den nye kampen om Vestlandet. Argumentene for og imot vil dukke opp igjen når nye kystsamfunn skal veilegges.

Argumentene kretser om tre emner: natur, økonomi og tid.

Øya Nautøy utenfor Stord kan symbolisere naturstriden i Trekantsambandet. Trekantsambandet innebærer at det kommer vei tvers gjennom øya, ledsaget av en hengebro med tårn som ra-

ger høyt over landskapet. Øya er et populært rekreasjonssted for båtfolket på Stord. Her er både uberørt natur og lune badeplaser.

Fylkesmannens miljøvernaveideling i Hordaland skriver i en uttalelse at «Naturgitte tilhøve, fråver av tekniske inngrep og lokalisering nær den tettaste folkesetnaden i regionen gjer Nautøy til ei av dei mest verdfulle naturperlene i dette fjordbassenget.»

– Naturargumentet mangler logikk. Stord er nesten uten hol-

mer og øyer, mens Bømlo har 906 av dem innenfor rekkevidde. Broen fra Stord til Bømlo vil føre til at disse øyene og holmene blir tilgjengelige for langt flere enn idag. Det blir også lettere å komme til Nautøy. Forresten så har jeg bodd her i 20 år, og jeg har aldri sett folk på denne øya. Halfdan Wiik sier jo også at øya er uberørt!

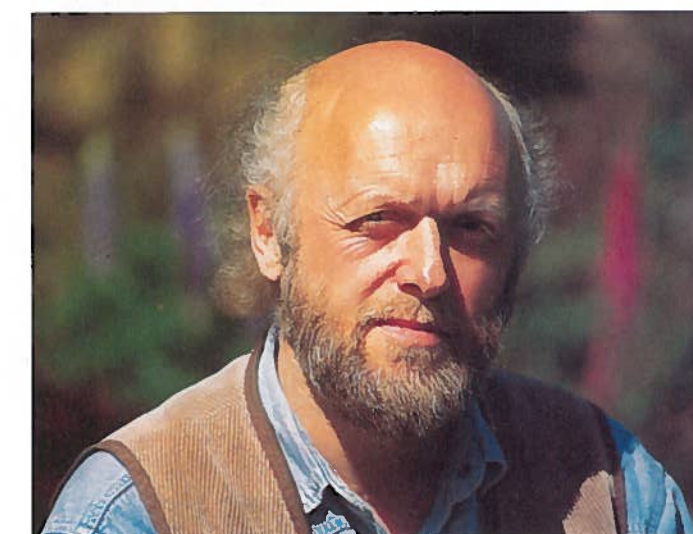
Ordene tilhører Øyvind Halleraker, direktør for Sunnhordland Bru- og Tunnelselskap A/S, et interkommunalt selskap som

administrerer veiutbyggingen. Vi sitter og snakker med den sindige og sikre mannen i den representative bilen hans. Foran oss ligger skjærgården der broen vil dominere.

– Dette er provoserende. Kan vi ikke ta vare på vårt eget nærmiljø, kan vi vel heller ikke ta vare på områder lengre unna. Dessuten kan vi nå øyene og holmene på Bømlo med ferjene i dag, det er ikke noe problem, sier Halfdan Wiik.

Gammeldags

– Troen på at vi kan ødelegge litt natur fordi vi har så mye å ta av, er gammeldags. Trekantsambandet vil ødelegge tre veldig fine øyer, sier Lars Slettebø fra Stord. Han er leder i den nystiftede organisasjonen «Venelaget for HSD» (HSD er ferjeselskapet), som kjemper for et «ferjerikt fellesskap.» Organisasjonen har etter to måneder fått 300 medlemmer. Medlemskapet koster 10 kroner («folk blir nok ►

(Foto: Jon Knut Berg)

«De gigantiske veiplanene på Vestlandet kan rasere en hel kystkultur hvis de blir realisert»

Halfdan Wiik, leder i Naturvernforbundet på Stord

(Øverst) SNYLTEPLANTE: Snylteplanten skjellrot vokser i betydelige mengder på Digerneset, der hvor Trekantsambandet vil ruve.

BERØRT: Der den nye veien vil kveile seg oppover Digerneset, er det et rikt fugleliv. Kattugla hekker her, midt i eller like ved veitraseen.

► flådd av bompengene»), og folk fra hele landet har meldt seg inn.

Også Fylkesmannens Miljøvernnavdeling i Hordaland og Direktoratet for naturforvaltning (DN) er negative til den vedtatte planen for Trekantsambandet.

«Miljøvernnavdelinga finn etter ei samla vurdering at miljøkonsekvensane ved det godkjende vegalternativet vert urimelig sto-

re,» heter det i en uttalelse.

«Ein har valt ei løysing med sers alvorlige miljøverknader,» skriver DN.

Øyvind Halleraker innrømmer at de nye veikonstruksjonene vil ruve i landskapet, men han sier at han er villig til å «berøre» denne naturen til fordel for vekst og arbeidsplasser.

– Men hvorfor er det ikke mulig å bygge veien slik at ►

Vi spurte fire tilfeldig utvalgte personer i Leirvik sentrum på Stord hva de syntes om Trekantsambandet. Stemningen var delt:

■ Sier ja

Lars A. Litlabø
– Jeg er for Trekantsambandet. Uten ferjer står du friere på alle måter. Du har frihet til å velge. Ferjen er en hemsko for oss på Stord. Dette er en unik mulighet for oss til å komme nærmere resten av verden. Tre-

kantsam-

bandet vil knytte folk nærmere sammen. Jeg er taxi-sjåfør av yrke, og jeg vil tjene på å få bro til fastlandet.

■ Sier nei

Bente Agasøster
– Jeg er mot. Trekantsambandet koster for mye penger. Det er mange andre ting samfunnet burde prioritert høyere, slik som eldreomsorgen. Jeg er også bekymret for de store naturinngrepene som Tre-

kantsambandet medfører. Jeg klarer meg bra med ferjene, men de kunne gå litt oftere enn i dag.

Trekantsambandet. Stemningen var delt:

■ Sier ja

Kirsten Hama
Trekantsambandet er være eller ikke være for Stord. Med sambandet er det større mulighet for vekst i næringslivet. Dessuten er jeg lei av å stå to timer i ferjekø med unger. Veiene vil ikke forskjønne naturen,

det vet

jeg. Men jeg tror de er flinke til å rydde opp etter seg og gjøre naturinngrepene minimale. Det er mye ungdom som er imot veien, og det tror

jeg er fordi de ikke har kommet ut i arbeidslivet ennå.

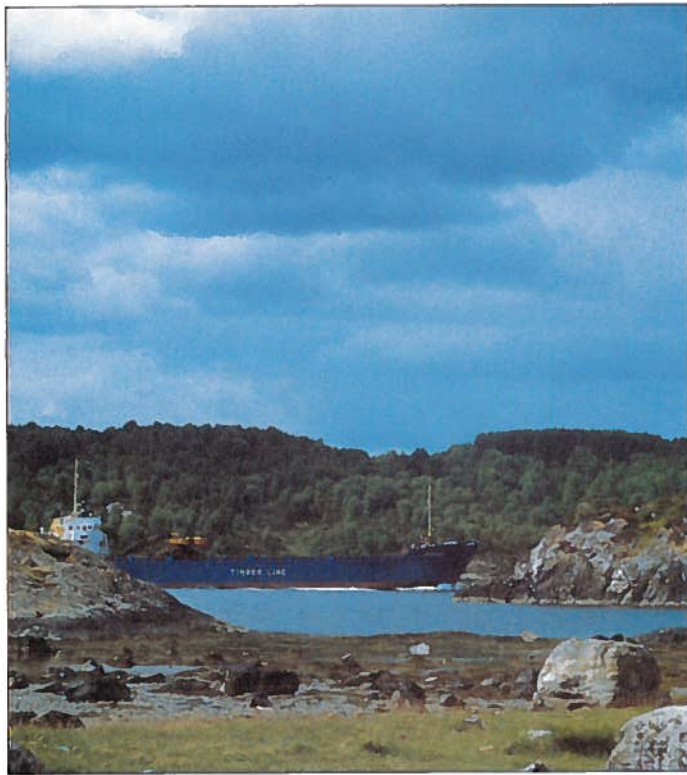
■ Sier nei

Eirik Sævareid
– Det er tull å bruke så mye penger på veier. Ferjene fungerer brukbart, og det burde heller vært brukt penger på å utbe-

dre veiene i Sunnhordland. Dessuten vil flotte naturområder bli ødelagt av veifyllingene.

TROLSK: Ut på tur i trollskogen på Digerneset. Når Trekantsambandet er realisert, vil biler drønne gjennom dette området.

SKIPSTRAFIKK: Naturvernerne frykter en overgang fra kjøll til hjul når de svære veiprosjektene på Vestlandet står ferdige. En hel kystkultur står i fare, mener de. (Foto: Jan M. Magnussen)

► naturinngrepene blir mindre?

– Hvis Nautøy skulle skånes, måtte veien gått gjennom dyrka mark og 15 hytter ville bli berørt. Dette gikk Fylkesfriluftsnemnda imot, sier han.

Vel gir vekst?

Tilhengerne av Trekantsambandet har en usvikelig tro på at nye veier gir vekst i næringslivet.

– Det er riktig å bruke så mye penger på ny vei. Vi må ha noe å leve av i framtiden. For å kunne fordele flere offentlige goder, må vi ha inntekter. Og jeg tror den nye veien vil føre til vekst i næringslivet. Dessuten kan Stord bli et regionsenter for handelen. Det kan bli slutt på at folk drar til Haugesund eller Bergen for å handle, sier ordfører Magne Rommetveit (Ap) på Stord til N&M.

Han mener også at det nye sambandet vil sikre bosettingen i distriktene.

– Nå kan folk bygge, bo og gifte seg der de hører hjemme. Det blir mulig å pendle til Stord uten for lang tidsbruk. Vi får en naturlig utvikling i kommunen, sier han.

Men en meningsmåling utført av Opinion A/S for Naturvernforbundet i 1990, viste at 65 prosent av beboerne på Stord heller ville ha et bedret ferjesamband enn Trekantsambandet.

– Grunnen til at så mange på Stord er imot Trekantsambandet, tror jeg er at Stord-samfunnet har klart seg rimelig bra økonomisk. De som er imot kommer fra trygge, gode offentlige posisjoner. De har ikke det forholdet til verdiskapningen som folk fra industrien. Hvis det hadde vært nedgangstider, hadde nok oppslutningen om sambandet vært langt større, sier Øyvind Halleraker.

– Men kalkylene fra Vegdirektoratet viser at kostnadene for Trekantsambandet vil være større enn nytten?

– Ja, men regionaløkonomiske virkninger er ikke inkludert i disse nytte/kostnadsundersøkelsene. Mye av industrien på Stord er basert på store plattformopdrag. Denne epoken er snart over. Delproduksjon er det nye. Det krever større fleksibilitet i arbeidskraften. Da vil Trekantsambandet komme godt med, svarer Halleraker, som også viser til transportbehovene til turistnæringene og fiskeeksportørene.

Men deler av turistnæringen er selv skeptiske til broleggingen av Vestlandet.

– Det er alvorlig for hele turist-Norge om store deler av Vestlandet blir lagt i tunneller. Vestlandet er den landsdelen turistene helst vil se og det er på grunn av fjordene. Da kan vi ikke putte turistene inn i tunneller, de

vil heller ta ferjen, sier informasjonsdirektør i NORTRA, Rolf Pettersen til Bergens Tidende.

Økte kostnader

– Trekantsambandet vil føre til økte reisekostnader. Erfaringer fra andre bomveiprosjekter viser at det blir dyrere å passere bommen enn først antatt, blant annet fordi trafikkprognosene er satt for høyt. Dessuten blir vedlikeholdskostnadene mye høyere enn utbyggerne tror. Det blir aldri slutt på bompengene. Det vil bli mye billigere for næringslivet å opprettholde ferjene, tror Lars Slettebø i Venelaget.

Heller ikke Halfdan Wiik tror at Trekantsambandet er avgjørende for vekst på Stord.

– Næringslivet kan klare seg med et godt utbygd ferjesamband, med blant annet høyere frekvens enn i dag. En slik utbygging kan komme raskt og vil koste samfunnet langt mindre enn å bygge Trekantsambandet, sier Wiik.

Han mener at Trekantsambandet ble født i jappetiden.

– Samfunnet har tatt et oppgjør med 80-tallets jappetid. Men det har ikke skjedd i samferdselssektoren. Det har gått for mye prestisje i veiprosjektene, sier Wiik, som også er opptatt av at hele det maritime, økonomiske miljøet taper terreng til fordel for de støyende trailerne.

Gå til doktoren!

Halleraker er også opptatt av dagliglivets behov.

– Ferjene er en barriere i dagliglivet. Jeg bor på Bømlo og har familie på Stord. Det blir ikke så ofte vi besøker dem, på grunn av ferjene. Det koster oss 150 kroner å komme oss over, og dessuten tar det mye tid. Det skal bli et pluss å kunne reise til Stord når vi ønsker det, sier Øyvind Halleraker.

Halfdan Wiik er fundamentalt uenig.

– Jeg kan forstå at folk blir lei av ferjen. Men i stedet for å bruke én milliard kroner på veiforbindelse, bør vi øke ferjefrekvensen.

Han mener at det umulig kan være et stort samfunnsproblem at ikke folk orker å stå ti minutt i ferjekø.

– Hvis du ikke tåler å stå noen minutter og vente på ferjen, bør du gå til doktor. Det er et hysterisk tidsbegrep i samfunnet i dag. Det er en kulturell sykdom som vi må ta et oppgjør med. Vår sivilisasjon har et krampaktig forhold til tid, sier Halfdan Wiik. ■

BEINSK JØRHET AV SUR NEDBØR?

Kan det være den sure nedbøren som – bokstavelig talt – tar knekken på elgen på Sørlandet? Dette skal forskerne nå forsøke å finne ut.

N&M • KNUT AR TVEDT

De seneste årene har det kommet stadige meldinger om beinbrudd hos elg på Sørlandet. I Agder-fylkene vil miljøvernmyndighetene nå finne ut om disse bruddene kan ha unormale årsaker.

Beinbrudd hos elg er ikke uvanlig. Men etter at det ble oppdaget sju beinbrudd på elgkalver og ungdyr i Sirdal for to år siden, begynte viltforvaltningen å få nistanke om at det kunne være beinskjørhet i enkelte bestander, og begynte å undersøke saken. Det har siden vært rapportert om en rekke beinbrudd i flere kommuner på Sørlandet. Viltforvalteren i Vest-Agder, Tor Punsvik, leder arbeidet med kartleggingen.

– Vi vet foreløpig for lite til å kunne trekke noen konklusjoner, sier Punsvik.

– Det vi vet, er at elg med beinbrudd har dårligere skjelettstrukturer enn andre elger vi har undersøkt. Men om dette skyldes beinskjørhet, og hva som eventuelt er årsaken til det, vet vi ennå ikke.

Også sau har vært rammet. I de skrinne heiområdene i Sirdal er det påvist mineralmangel hos sau, og bøndene i området sper nå på føringen med mineralholdig «slikkestein» for å unngå mineralmangel.

Sørlandet er et av landets tetteste elg-områder. Anslagsvis 20–25 000 elg holder til i de to Agder-fylkene. Bestanden har lenge vært stigende. Under elgjakta i år skal det felles omlag 6000 elg. Slakter Jens Eide i Lillesand sier til N&M at beinbrudd hos elg er mer vanlig enn uvanlig. Ofte oppdager slakterne gamle brudd som er grodd feil, og bein som ligger som svære kuler inne i slaktedyra, noe som påfører dyra store lidelser.

Verdien av elgkjøttet i Agderfylkene anslås til mellom 40 og 50

millioner kroner, tilsvarende for eksempel tømmerdriften i området. De senere år har imidlertid slaktevekta gått ned og beiteforholdene blitt dårligere.

Sur nedbør årsaken?

Tor Punsvik peker på tre forhold som er spesielle for Sørlandet og kan være årsak til en mulig beinskjørhet hos elgen:

– For det første er elgbestanden raskt voksende; det har vært en tidobling i avskytingen på tjue år. Dette har ført til press på beiteområdene, og mange ettertraktede beiteplanter har blitt sjeldnere eller forsvunnet helt flere steder. For det andre har det de siste årene vært ekstremt klimatisk, med milde og snøfattige vintre og tørkesomre. Elgen har hatt «sommerbeite» om vinteren og tørke om sommeren, noe som har redusert førverdi og slaktevekt.

– For det tredje er den sure nedbøren det viktigste miljøproblemet på Sørlandet. Det er nærliggende å tenke seg en sammenheng mellom forsuring og mineralmangel hos viltet. Forsuring kan føre til at enkelte livs-

viktige og skjelett-oppbyggende mineraler vaskes ut og dermed ikke blir opptatt i beiteplantene, sier Punsvik.

Beredskap under elgjakta

Miljøvernnavdelingen og Veterinærinstituttet og andre instanser planlegger både en undersøkelse blant jegerne og større beredskap under elgjakta til høsten. Alle elgjegere i Agder-fylkene vil få tildelt et spørreskjema og bli bedt om å se etter bruddskader. Det planlegges også veterinærmedisinsk undersøkelse av mistenkelige dyr. Viltforvalteren ser fram til å få mer pålitelige data om situasjonen blant sørlandselgene.

– Det finnes alt for sparsomt materiale om virkningene av sur nedbør og andre miljøproblemer på viltet. Vi vet for eksempel ikke om 33 rapporterte beinbrudd hos elg i Birkenes i 1991/92 er normalt eller påfallende mye. Samtidig vet vi jo at den sure nedbøren allerede har tatt knekken på fisk i flere hundre vann og vassdrag, og det er lite trolig at det dyrelivet på land skulle slippe helt unna, sier Punsvik. ■

UTSATT: Forskere skal nå undersøke om beinbruddene hos elg på Sørlandet skyldes den sure nedbøren. (Foto: Pål Hermansen/Samfoto)

Solens sønn

– Jeg kan ikke være reindriftsame, jeg klarer ikke å drepe. Jeg prøvde engang, men øynene ... blikket til reinen ... møtte meg. Da senket jeg kniven, sier Nils-Aslak Valkeapää, nordisk litteraturprisvinner, filmkomponist, skuespiller, tegner og OL-joiker. Og sol sønn.

N&M • ANDERS GJESVIK

DE KLARE BLÅ ØYNENE, panneluggen, smilet, de raske og smidige bevegelsene overvinner furene i ansiktet til femtiåringen. Valkeapää virker langt yngre enn alderen tilsier. Det er ikke lenge siden vi så ham sist. Da stirret et strengt gammelmannsansikt på oss fra fjernsynsskjermen, han var sjamanen i «Solens sønn og månens datter». Musikken hans har mange hørt i filmen «Veiviseren». Diktene til Valkeapää ble belønnet med Nordisk råds litteraturpris i 1991. Til vinteren skal han joike under åpningen av OL.

To temaer går igjen i alle Valkeapääs forskjellige kunstneriske uttrykk; kjærligheten til naturen og stoltheten over den samiske kulturen. En kultur han både har forlatt og gått inn i samtidig.

– Jeg har vært i Verden hele mitt liv. Jeg kjenner miljøet, men har ikke deltatt selv.

Valkeapää snakker finsk-svensk, iblandet norske ord. Noen ganger finner han ikke dekkende ord i noen av de nordiske språkene, og svarer fra et annet sted enn der spørsmålet ble formulert, i Verden. Verden er den moderne industrialiserte verden, i kontrast til den tradisjonelle samiske verden.

VALKEAPÄÄ BÆRER DEN FARGE-RIKE SAMEDRAKTEN like naturlig som en Oslogutt bærer sine jeans. Han er finsk statsborger, men har hus både i Finland og Norge. Nasjoner spiller ingen rolle for Valkeapää. Han har vokst opp i en reindriftsfamilie i treriksområdet med finsk far, norsk mor og svensk slekt.

I kirkeboken står det at bar-

nets navn er Nils-Aslak, det var ikke lov å gi barna samiske navn. Men Aslak var en samegutt, navnet er en nordisk form for det samiske navnet Ailo. Ailo elsket viddene og fjellene rundt seg.

– Jeg kjente hver bjørk, hver stein, hver fugl i fem, seks kilometers omkrets rundt hjemplassen. Jeg kjente dem som individer, og de kjente meg. Fjell er også levende; de mister en stein og forandrer seg.

Ailo var same, men reindriftsame kunne han aldri bli. Han kunne ikke drepe. Han prøvde en gang å løfte kniven mot en rein, en opplevelse han som voksen har beskrevet i diktsamlingen «Solen, min far»:

*men då skulle jag
borde jag
avliva*

*tiden stannade
hjärtat dunkade
nådde öronen
blodet rusade i huvudet
såg den unga renhonans ögon, i ögonen
tårar
eller var det i mine ögon*

*de började tale om Ajas konstiga varelse
började prata om den stackaren*

*i mina ögon dimma
i mitt sinne natt*

Den unge stakkaren senket kniven.

– Foreldrene mine syntes det var forferdelig. Det gikk mange år uten ord imellom oss. Det var en katastrofe å ikke kunne drepe i en reindriftsfamilie. ➤

RELIGIØS: – Jeg er en meget religiøs person, men jeg liker ikke å snakke så mye om det. Kraften forsvinner hvis man åpner munnen hele tiden, sier multikunstneren Nils-Aslak Valkeapää. (Foto: Anders Gjesvik)

“Jeg kjente hver bjørk, hver stein, hver fugl i fem, seks kilometers omkrets rundt hjemplassen. Jeg kjente dem som individer, og de kjente meg.”

➤ Da Ailo var femten år innså han at han aldri kunne bli reindriftsame og valgte å gjøre det utenkelige; å fortsette å gå på skole. Ingen av de andre samebarna hadde noen gang fortsatt på skolen etter grunnskolen. Han tok lærerskolen, den eneste muligheten som var åpen for ham.

VALKEAPÄÄ HAR ALDRI jobbet som lærer. Hele sitt liv har han skrevet, komponert, opptrådt, tegnet, malt og joiket. Han liker å bevege seg langs en stor kunstnerisk spennvidde.

– I Verden skal man være ekspert på noen få ting, og bare gjøre dem. Med min bakgrunn er det naturlig at alle gjør alt. Jeg skiller ikke mellom uttrykkene; når jeg leser hører jeg lyden og ser bildene. Jeg tror ikke den som bare er vant til å lese forstår diktene mine så godt.

Han har opptrådt i Tokyo, London og Paris, men er usikker på i hvor stor grad han nådde fram til publikum. Han er ikke så opptatt av å nå fram til Verden.

– Men jeg har besøkt urbefolkninger. Hos indianerne har jeg ikke noen språkproblemer. Jeg kan bare joike, de forstår fordi de har liknende språk.

Valkeapää synes det er vanskelig å finne ord for å beskrive joiken.

– For meg, og for alle samer som har den levende tradisjonen, er joik mye mer enn musikk. Den har sosiale funksjoner, som å roe reinen og å jage ulven. Den har også religiøse funksjoner, tidligere var den et hjelpemiddel til en annen verden. Personjoik er en egen type joik, du lager den til en person du kjenner. Men den omtaler ikke personen, den sier mye mer.

Svaret blir hengende i rommet, litt uavklart. Valkeapää svarer så godt han kan på spørsmålene, men noen ganger finner han ikke ord som når fram til Verden. I motsetning til en sang er det kanskje slik at personjoiken gjenspeiler hele personen?

– Presis. Joiken blir veldig personlig, du kan høre hvordan jeg føler deg, med kjærlighet eller hat. Det samme kan joiken uttrykke om et område. I alle mine joiker kan du se de områdene der jeg har vokst opp, både viddene og høyfellene.

Du kan se fuglene fra barndommen hans også. På CDene sine bruker han fuglesang som orkestrering til joiken. Men Valkeapää lager aldri personjoiker. Da han for mange år siden fornyet joiken ved å ta med musikk, ble han fordømt av mer tradisjonsbundne samer.

– Kritikken fra samene gjorde at jeg bestemte meg for ikke å lage personjoik. Jeg lager bare joiker om naturen, den tilhører ingen.

Joikene oppstår ofte når Valkeapää kjører lange bilturer. Han nyrer nesten alltid når han kjører, og i bilen ligger en kassettpiller som fanger opp spirene som tidvis vokser til en joik.

– Jeg tror nesten du kan høre at joiken min er on-the-road-music. Tidligere var det vanlig å lage joiken mens du kjørte med reinen.

I FJERNSYNSSERIEN «Solens sønn og månens datter» spilte Valkeapää en samisk sjaman, en

«Jeg skiller ikke mellom uttrykkene; når jeg leser hører jeg lyden og ser bildene. Jeg tror ikke den som bare er vant til å lese forstår diktene mine så godt.»

noaidi. Lenge før TV-serien mottok han brev fra folk som tror at han er en virkelig sjaman.

– Det skyldes kanskje at joiken tidligere var forbundet med sjamanismen. Jeg er ikke noaidi, og jeg vet ikke om det finnes noen lenger. Men jeg tror at alle mennesker har krefter som vi ikke tenker på i det moderne samfunnet. Hvis vi vil nå disse kreftene, må vi øve på å bruke dem.

Den tradisjonelle samiske religion rommer mange krefter som er skjult i det moderne samfunnet. Den samiske skapelsesberetningen forteller om hvordan overguden Jubmel skaper en ny verden av den vesle, vakre simla si. Beina ble jordens kjerne, og kjøttet ble jordens overflate. Blodårene ble veldige elver, og hårene på kroppen ble uendelige skoger. Den nye verdenen var så vakker at dødnin-gene i underverdenen flyktet så snart de så den. Jubmel utpekte den største av sine sønner til å styre denne gode verdenen; Bevje, solen. Siden har denne verden vært befolket av solens sønner.

Valkeapää har plass til Jubmel i sin verden, men han er først og fremst en solens sønn.

– Solen er den viktigste guddommelige kraften. Sammen med jorda bringer den alt. Det finnes også mindre viktige helligdommer, slik som hellige fjell. Jeg er en meget religiøs person, men jeg liker ikke å snakke så mye om det. Kraften forsvinner hvis man åpner munnen hele tiden.

I diktene har Valkeapää uttrykt noe av sitt forhold til sola og jorda:

Solen
verdens far
Jorda
vårens datter
himmelrandens gullblomster
duftgresset
jeg taler med jorda
og hører bekkene svare
med lyd av sølv i røsten
taler med jorda
bortom tid

«Solen er den viktigste guddommelige kraften. Sammen med jorda bringer den alt. Det finnes også mindre viktige helligdommer, slik som hellige fjell.»

– Jeg har en drøm. Jeg tror det beste diktet er uten ord, og den beste joiken uten stemme. Kanskje jeg finner det en dag.

Igen kommer svaret fra et sted som er langt fra Verden. Mener han at han finner uttrykket så sterkt i seg selv at han ikke behøver å uttrykke det?

– Presis. Jeg jobber for å utvikle meg, publikum er underordnet. Men jeg er underordnet Naturen. Jeg forsøker å bare være, uten å tenke bevisst på hvem jeg er. Diktene og bildene er bare veier mot mine drømmer. Men jeg er også med i den vestlige karusellen, og trenger penger for å nå mine drømmer.

Hjemme har han telefaks, PC, mikrobølgeovn og et moderne musikkapparat.

– Teknologien har forlenget trengt inn i den samiske kulturen. Vår eneste mulighet er å prøve å bruke den på vår måte, men det kan hende at vi taper. Tidligere hadde hver same sin egen joik og han joiket. I dag har han egen CD-samling og CD-spiller. Men da jeg begynte å lage plater og CDer, var joiken allerede i ferd med å forsvinne. Uten CDen tror jeg den ville ha forsvunnet totalt.

Valkeapää mener at en levende kultur må endre seg hele tiden, og dermed være åpen for impulser utenifra. Men det gjør kulturen sårbar.

– Snøscooteren stod for den kraftigste dreiningen mot vesterlandsk kultur. Hestekreftene i motoren gjør at du ikke må bruke egne krefter lenger. Scooteren flytter deg fra å tilhøre naturen, til å være herre over naturen. Og du må begynne å tenke på penger for å kjøpe den. Penger skaffer samene ved å holde større reinflokker. Nå er de med på den vestlige karusellen, og trenger stadig mer penger for å kjøpe bil, motorsykkel og TV. Den samiske kulturen kan forsvinne, men det finnes også en viss oppvåkning. Hvis vi kan beholde filosofien til tross for teknologien, er det håp.

– REINFLOKKEN PÅ FINNMARKSVIDDEN er for stor, og overbeiter vidda. Men menneskeflokkene i Verden er et større problem. Det er alt for mange mennesker som beiter i Verden.

Han har reist mye i Verden selv.

– Norske aviser kaller meg den lille mystiske mannen fra ødemarken. Men i Tokyo var jeg ikke så liten. Da så jeg tusenvis av blåsvarte hårmanker som strømmet rundt hver og en i seg selv. Plutselig blir det et speilbilde. Jeg ser meg selv; bare jeg og mine drømmer er viktige for meg. Da tenker jeg at det ikke er så viktig hva jeg gjør, eller er det nettopp enda viktigere?

Nå har han ikke lyst til å reise i Verden lenger, bare når han må ut for å tjene de nødvendige pengene.

– I byene er mennesket ensomt. I naturen der jeg bor kan jeg kommunisere med hver fugl, hvert tre og hvert fjell. Men jeg har vært mye borte de siste årene. Det har kommet nye fugler. Jeg synes de synger annerledes enn før. Det kan være jeg som har forandret meg. Nå føler jeg meg utenfor når jeg går et sted der det er mange fugler. Det er en trist følelse, sier Nils-Aslak Valkeapää. ■

Grønn hverdag

Ingeborg gir svar!

I denne spalten kan du rette spørsmål om alt du lurer på om miljø til fagkonsulent Ingeborg Klin-gen i Naturvernforbundet. Skriv til Natur & Miljø, Postboks 2113, Grünerløkka, 0505 Oslo. Merk kon-volutten «Ingeborg svarer».

Miljøvennlig brett for kjøttvarer

■ ■ I forbindelse med kampanjeuka «Grønn handling» ga en lokal kjøpmann oss et brett som skal være resirkulerbart og KFK-fritt. Kjøpmannen vil gjerne være miljøbevisst og hadde gått over til å bruke disse brettene. Han lurer imidlertid på om brettene er så miljøvennlige som det hevdes, og om andre typer emballasje er bedre. Er det for eksempel bedre å bruke vokset papir til å pakke inn kjøttvarer? Men vokset papp kan vel vanskelig resirkuleres? Finnes det andre og bedre bretttyper?

Jeg sender med brettet for at du kan vurdere det, og ser fram til en tilbakemelding som gjerne kan inneholde flere tips til kjøpmannen.

GRAN NATURVERN-FORBUND

Brettet du har sendt består av polystyren (PS) plast, og er som kjøpmannen opplyser KFK-fritt. At plasten kan resirkuleres er imidlertid ikke noe miljøargument i seg selv, så lenge det ikke finnes systemer for det. En produsent som reklamerer med dette burde også ta imot emballasjen, og sørge for at den virke-

lig ble resirkulert. PS er også en plasttype med mange miljømessige ulemper, og bør velges bort til fordel for polyetylen (PE) eller polypropylen (PP).

Når det gjelder vokset papp finnes det foreløpig ikke noe gjenvinnings-system for den, men jeg vet at ELO-PAK jobber med saken. Det er imidlertid mulig å få kjøpt brett laget av samme type papp som eggkartongene er laget av (for eksempel SHO-PAK trefiberskåler som Keyes Norge i Hønefoss lager). Disse pappbrettene er et forholdsvis godt alternativ, både fordi denne typen papp kan resirkuleres hvis den ikke er tilsølt og fordi den kan komposteres.

Det må imidlertid presiseres at gjenbrukssystemer er det beste, og da er polyetylentereftalater (PET) en god plast å bruke. Gjenbrukssystemer for kjøttbrett finnes etter det jeg vet ikke på det norske markedet foreløpig, men det er viktig at din kjøpmann spør etter det. Det han kan gjøre i mellomtiden er å oppfordre folk til å ta med egen emballasje til kjøttet. Det er en lett sak å nullstille vekten før kjøttet veies opp. Jeg kan imidlertid ikke si for sikkert hvordan helsemyndighetene vil stille seg til en slik ordning.

Perkarbonat, hva er det?

■ ■ Det er så mange slags navn som svirrer i lufta når det er snakk om miljøvennlighet og vaskemidler. Et av disse er perkarbonat. Hva er perkarbonat og hva det kan brukes til?

SOLVEIG, OSLO

Perkarbonat er et blekemiddel som bleker ved hjelp av oksygen. Det er hudirriterende, men ikke miljøfarlig i vannmiljø. Det tilsettes gjerne tøyvaskemidler.

Et annet blekemiddel som ofte forveksles med perkarbonat er perborat. Perborater er de vanligste blekemidlene. De bleker ved hjelp av oksygen og er hudirriterende. Ved bleking med perborater dannes borater som passerer renseanlegg relativt upåvirket. Borater kan ha skadelig effekt på planter, men med de mengdene som forekommer i dag får man ikke disse akutte effektene. Fordi en stor del av det vi vasker er kulørt tøy, trenger vi ofte ikke blekemidler. Fram til ganske nylig inneholdt de fleste tøyvaskemidler blekemiddel. I dag er det imidlertid en trend i retning av å skille mellom vaskemidler til kulørt vask og vaskemidler til hvitvask. Det er en trend som burde følges opp av miljøbevisste forbrukere.

Hermetikk II

Etter det svaret jeg ga til Sverre Andersen i N&M 1/93 har jeg fått en interessant henvendelse fra en ivrig miljøverner. Hun fortalte at det går an å få avsetning for tomme hermetikkbokser. Ved å ta kontakt med en skrap-handler fikk denne damen en avtale om at hun kunne levere alle sine tomme hermetikkbokser mot at de ble vasket først.

Naturvernforbundet mener at tøybleier er mer miljøvennlige enn papirbleier. Papirbleieprodu-sentene hevder at dette ikke er riktig, fordi energiforbruket ved bruk av tøybleier faktisk er større enn ved bruk av papir-

MILJØVENNLIG: Tøybleier er mest miljøvennlig, mener Naturvernforbundet.

Bleier og kompost-binger

■ ■ Jeg skriver for å få svar på to ting:

1) Stadig nye undersøkelser konkluderer med at tøybleier ikke er bedre enn papir. Man tar blant annet med energibruk under produksjon, vask osv. Hva mener «fagfolkene»?

2) Jeg ønsker opplysninger om helårs/isolert kompostbinge. Hvor kan man kjøpe den? Hvilket merke anbefales, og hvordan kan man lage en selv? Synes det er dumt å kaste organisk avfall rett i søpla om vinteren fordi den vanligste kompostbingen er frosset.

HILSEN SISSEL, HOSLE

Naturvernforbundet mener at tøybleier er mer miljøvennlige enn papirbleier. Papirbleieprodu-sentene hevder at dette ikke er riktig, fordi energiforbruket ved bruk av tøybleier faktisk er større enn ved bruk av papir-

HØYRE TAPTE MILJØKAPPLØPET

Høyre sparer på miljøskillingene, men lar dalerne gå til miljøfiendtlige prosjekter. Partiet sier nei til økte enøk-bevilgninger og ja til metanolfabrikk. Dette sender Høyre til bunns i N&Ms undersøkelse av miljøpolitikken i siste stortingsperiode. SV tar topp-plasseringen.

N&M • ANDERS GJESVIK og OLE P. PEDERSEN
Illustrasjoner: LASSE KOLSRUD

Natur & Miljø og Naturvernforbundet har gått gjennom partienes stemmegivning og innstillinger i 13 prinsipielt viktige miljøsaker i stortingsperioden 1989–93. Gjennomgangen viser stor forskjell på partienes miljøvennlighet.

Vurderingen ga følgende rangering:

1. SV	3. KrF	5. FrP
2. Sp	4. Ap	6. H

Disse sakene ligger til grunn for vurderingen:

1. Metanolfabrikk

I 1991 foreslo Regjeringen å bygge metanolfabrikk på Tjeldbergodden, med rørledning til Hei-drunkfeltet. Forslaget ble vedtatt. Rørledningen til land er mye større enn det metanolfabrikken kan nyttegjøre seg, og vedtaket kan derfor være et første skritt mot et gasskraftverk og økte CO₂-utslipp. Metanolfabrikken står alene for økte CO₂-utslipp, og kan sees som et tegn på at Stortinget mangler vilje til å stabilisere CO₂-utslippene.

2. Gardermoen

I 1992 fikk Regjeringen flertall for et forslag om å bygge ny hovedflyplass på Gardermoen. Forslaget bygget på prognoser om mer enn doblet luftfart de neste

tiårene. En slik omfattende tilrettelegging for flytrafikk kan bidra til at denne sterkt miljøbelastende trafikken øker. Utbyggingen legger også beslag på store og verdifulle natur- og jordbruksarealer og truer det viktigste grunnvannsbassenget på Østlandet.

3. Vassdragsvern

I vår behandlet Stortinget det som er ment å være den siste verneplan for vassdrag – nummer fire i rekken. Regjeringen hadde foreslått å ta inn de aller fleste viktige vassdragene i verneplanen, med unntak av noen få sentrale vassdrag. I vår vurdering har vi sett på partienes standpunkt til Verneplan IV, energikomiteens forslag om å ta Breheimen-Stryn med i planen, og forslaget om å verne Tovdalsvassdraget, nå et av de mest verneverdige vassdrag som kan bygges ut.

4. Miljøverndepartementets budsjett

Denne bevilgningen går til departementet, Direktoratet for naturforvaltning og Statens forurensningstilsyn. Høyre har foreslått de kraftigste kuttene, fulgt av FrP. SV har foreslått de største påplussingene, fulgt av Sp. Hvor mye partiene vil gi her, viser tydelig deres vilje til å opprettholde og styrke norsk miljøforvaltning. Dette er viktig i en tid da miljøpolitikken møter kraftig motbør.

5. Enøk

Hvert år bevilger Stortinget en pengesum til tiltak for energiøkonomisering. Særlig FrP, men også Høyre, har gått inn for å kutte disse bevilgningene. SV har gått lengst i å foreslå økninger, men Sp har også foreslått økninger. Denne tildelingen gir et klart signal om hvor interesserte partiene er i å satse på tiltak som både sparer energi og gir arbeidsplasser. Den direkte sysselsettingseffekten ved f.eks. opprusting av gamle kraftverk er rundt ti ganger så

► stor som ved bygging av gasskraftverk, i følge Institutt for energiteknikk og Veritas.

6. Samferdsel

I vår behandlet Stortinget Norsk vei- og veitrafikkplan og Norsk jernbaneplan. Vi har vurdert partienes forslag til endringer i disse, samt et forslag om forhåndsinnkreving av bompenger til prosjektene Hardangerbrua og Trekantsambandet. Poeng er gitt for nedskjæringer i veiplanen, styrking av jernbaneplanen, og for å gå mot bompengeprojektene. Disse prosjektene er typiske for skjulte veibevilgninger, der grunnlaget for bompenger er urealistisk. Til slutt må staten betale hele regningen.

7. Haldenreaktoren

I 1991 foreslo SV å legge ned atomreaktoren i Halden. Forslaget fikk støtte av Sp, men ble nedstemt. Denne atomreaktoren mottar i år 30 millioner kroner i statsstøtte. Reaktoren er en liten,

men viktig, del av europeisk atomindustri. Her utvikles kontrollromsteknologi og man tester brensel for utenlandsk atomindustri.

8. Barskogvern

I 1991 foreslo KrF og SV å utvide barskogvernet til 400 kvadratkilometer produktiv barskog. Forslaget ble nedstemt. Regjeringen har bare vedtatt å verne 250 kvkm, drøyt en tredel av det omfanget som et regjeringsoppnevnt utvalg anbefalte. Et så utilstrekkelig vern kan føre til at flere typiske og sjeldne arter i norsk barskognatur utrykkes. Gammel barskog er det eneste tilholdsstedet for flere sjeldne arter.

9. Klimafond

I 1990 stemte Ap og SV for en ekstrabevilgning på 75 millioner kroner til et internasjonalt klimafond, og fikk flertall for bevilgningen. Fondet skal hjelpe u-land med å begrense og tilpasse seg klimaendringer.

10. SDØE

SDØE står for Statens direkte økonomiske engasjement i petroleumsvirksomheten. I år bruker staten 25 milliarder kroner på å fremme oljeutvinningen. FrP foreslo at hele bevilgningen ble trukket. SV, KrF og Sp foreslo reduksjoner. Uten gigantbevilgningene til SDØE måtte oljeselskapene selv betale lete- og utvinningsutgiftene. Dette ville trolig ført til redusert lete- og utvinningstakt.

11. CO2-avgift

I år er det vedtatt en CO2-avgift på 80 øre per liter. Fremskrittspartiet foreslo å senke avgiften til 50 øre. SV ville øke den til én krone.

12. Rovdyr og nødvergeparagraf

I vår foreslo Ap og SV å svekke nødvergeparagrafen, slik at et fredet rovdyr bare kan skytes under direkte angrep på bufe. Forslaget ble vedtatt i Odelstinget

takket være tre utbrytere fra KrF. Tidligere var det lov å skyte rovdyr under fare for angrep på bufe. Dette førte til at rettsapparatet stod makteløst overfor gjentatte avskytinger av ulv, og den norsk-svenske ulvestammen var i ferd med å bli utryddet.

13. Patent på liv

I 1992 foreslo Sp og SV et forbud mot patent på liv og genetisk materiale. Forslaget ble nedstemt. Stortinget har tidligere uttrykt støtte til et slikt forbud, men de fleste partiene stemte imot fordi det kan føre til problemer med EØS-avtalen. Et slikt forbud er viktig fordi det motvirker synet på levende vesener som kun en vare og et materiale. Et forbud mot patent på liv ville også motvirke at i-landene plyndrer landenes biologiske mangfold og dermed undergraver de fatiske landenes anstrengelser for å ta vare på mangfoldet sitt. ■

Partienes miljøpoeng:

	Metanolfabrikk	Gardermoen	Vassdrag	Miljødep.s budsjett	Enøk	Samferdsel	Haldenreaktoren	Utvide barskogvernet til 400 km ²	Klimafond	Statens direkte økonomiske eng.	CO ₂ -avgift	Nødvergeparagrafen	Patent på liv	SUM
FrP	1	1	0	-0,5	-1	1	0	0	0	1	-0,5	0	0	2
H	0	0	0,5	-1	-0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	-1
KrF	0	1	0,5	0	0	0,5	0	1	0	0,5	0	0,5	0	4
Sp	0	1	0,5	0,5	0,5	1	1	0	0	0,5	0	0	1	6
A	0	0	0,5	0	0	0,5	0	0	1	0	0	1	0	3
SV	1	1	1	1	1	2	1	1	1	0,5	0,5	1	1	13

Parti for parti

FrP

■ ■ FrP kommer på nest siste plass. Partiet får poeng for sin liberale linje ved å gå lengst i å kutte offentlige bevilgninger til store miljødelegasjoner, som oljeutvinningen, storflyplass og metanolfabrikken. Men den liberale linje følges ikke opp når partiet stemmer for bevilgningene til omfattende veiutbygging og Halden-reakto-

ren. Linja følges derimot når partiet går inn for å redusere miljøbevilgninger, som til enøk og Miljøverndepartementets budsjett. Partiet viser ingen interesse for å styrke det klassiske naturvernet.

SPRIK MELLOM LIV OG LÆRE

(partiprogram 1989–93 og stemmegivning)
SAMFERDSEL: FrP går inn for store deler av veiplanen, men er mot bompengeprojekter. Partiet er i et dilemma; det ønsker å legge

forholdene til rette for næringslivet, men samtidig vil det helst overlate veibyggingen til næringslivet selv. Men programmet følges opp når det gjelder jernbanen; alle NSBs investeringer skal skje ved lån.

HALDEN-REAKTOREN: Atomkraft nevnes ikke i programmet, men FrP mener i prinsippet at forskning best ivaretas av det næringslivet som drar nytte av den. Stemte imot å stanse de statlige bevilgningene til Halden-reaktoren. Inkonsekvent.

CO₂-AVGIFT: Går i programmet inn for at forurenser skal betale, men stemte for å senke CO₂-avgiften på bensin med 30 øre. Inkonsekvent.

Høyre

■ ■ Høyre kommer dårligst ut i vurderingen. Partiet henter ikke miljøpoeng verken på en liberal, konservativ eller radikal politikk. Høyre er

like ivrig som Ap i å støtte bevilgningene til store miljødelegasjoner, som omfattende veiutbygging, storflyplass og metanolfabrikk, men vil kutte i bevilgningene til Miljøverndepartementet og enøk. Høyre følger heller ikke en grunnleggende konservativ profil, og stemmer mot utvidelse av barskogvernet, svekkelse av nødvergeparagrafen og forbud mot patent på liv.

SPRIK MELLOM LIV OG LÆRE

ENØK: Høyre gikk mot å øke enøk-budsjettet i 1992. Dette rimer dårlig med at «Enøk er en del av Høyres samlede energipolitikk».

SAMFERDSEL: Høyre skriver i programmet at det vil bygge ut jernbanen på strekninger med stor trafikk. Men partiet vil ikke «sikre» penger til viktige investeringer foreslått i jernbaneplanen. Derimot gjør Høyre bevilgningene avhengige av kutt i statsbudsjettet, slik Kleppe-utvalget har foreslått. Inkonsekvent.
SDØE: Høyre vil stimulere leteaktiviteten etter olje og gass, og stemmer for å bruke statlige milliarder på dette. Inkonsekvent. Partiet vil samtidig arbeide for å stabilisere de norske CO₂-utslippene. Inkonsekvent.
KLIMAFOND: På papiret vil Høyre særlig rette oppmerksomheten mot miljøproblemene i fattige land, men stemmer imot et klimafond. Inkonsekvent.
NØDVERGEPARAGRAF OG BARSKOG: Ifølge programmet skal utsatte plante- og dyrearter sikres reelt vern. Et samlet Høyre stemmer mot utvidet barskogvern og i Odelstinget mot svekket nødvergeparagraf. Inkonsekvent.

KrF

■ ■ KrF er et middels godt miljøvalg. Partiet svekker sin miljøprofil ved å være for lydhør for næringslivets interesser. Det er uforståelig at KrF støtter statlige millionbevilgninger for å utvikle utenlandsk atomkraft. KrF støtter omfattende veibygging, men respekterer miljøargumentene i spørsmålet om hovedflyplass. I det klassiske naturvernet viser KrF styrke ved å gå inn for en utvidelse av barskogvernet, mens det bare var et mindretall i partiet som stemte for å redde ulven gjennom svekkelse av

nødvergeparagrafen. Desto større ære til de tre utbryterne som sikret svekkelsen. Avvisningen av et forbud mot patent på liv viser hvordan KrF svikter sentrale prinsipper hvis de hindrer pengestrømmen, i dette tilfelle representert ved EØS-avtalen.

SPRIK MELLOM LIV OG LÆRE

ENØK: Partiet ville øke den statlige innsatsen for enøk i programmet, men gjorde helomvending i 1991-budsjettet. Kom tilbake med økninger senere. Ikke helt konsekvent.

SAMFERDSEL: Mange gode meninger i programmet, verne i avstemningene. Vil ikke gi jernbaneplanen sikre penger, og fulgte Regjeringen i veiplanen. Inkonsekvent.

VASSDRAGSVERN: Ønsker en varsom vannkraftutbygging på papiret. Utbrytere stoppet vern av Tovdalsvassdraget, en avstemning som fikk fram miljøkonfliktene i partiet.

ATOMKRAFT: Går i sitt program inn for at det ikke satses på atomkraft som framtidig energikilde. Stemte imot nedleggelse av Halden-reaktoren. Inkonsekvent.

SDØE: Vil ha et moderat utvinningstempo, og oljeinvesteringer på et mest mulig stabilt nivå. Stortinget har mer enn fordoblet bevilgningen til oljeutvinning i perioden 1989–93. KrF foreslo i år et lite kutt i bevilgningen. Et forsiktig skritt i retning konsekvens.
PATENT PÅ LIV: Sier på papiret klart nei til patent på liv, men stemmer mot et lovforslag. Inkonsekvent.

Sp

■ ■ Sp kommer nest best ut i miljøvurderingen. Ikke overraskende er partiet rimelig bra i nasjonale og bytilknyttede miljø saker, som i spørsmålet om hovedflyplass på Gardermoen og Halden-reaktoren. Men Sp svikter miljøet raskt hvis distriktsinteressene er truet, og ofrer gjerne både ulven og mangfoldet i barskogen. I både vassdragsvern og veisaker viser partiet en viss vilje til å ta miljøhensyn.

SPRIK MELLOM LIV OG LÆRE

MD: Sp vil øke den totale miljøinnsatsen til 1,5 prosent av BNP, men ambisjonen gjenspeiles ikke i holdningen til MDs budsjett,

hvor partiet er omtrent på linje med budsjettinnstillingene. Inkonsekvent.

SAMFERDSEL: Viser noen gode intensjoner i veiplanen, inkludert en del omprioritering til gang- og sykkelvei, men er glad i bruer og tunneller i distriktene, og vil ikke sikre jernbaneplanen trygge penger. Selvmotsigende samferdselspolitikk.

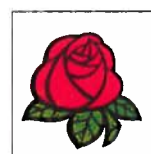
VASSDRAGSVERN: Skillet mellom kraftelskere og naturelskere ble klart i avstemninger om vern av Stryn og Tovdal. Sterkt motstridende synspunkter internt i partiet.

KLIMAFOND: På papiret går Sp inn for å gjøre miljøvern til en sentral del av bistandspolitikken, men stemte imot et klimafond for u-land. Inkonsekvent.

SDØE: Understreker i programmet behovet for et moderat og jevnt investeringsnivå i oljeutvinningen. Stemte i år for et moderat kutt i SDØE, et forsiktig skritt i retning konsekvens.

Ap

■ ■ Ap kommer på fjerdeplass i vurderingen. Ap er sammen med Høyre det partiet som er mest villig til å bevilge milliarder til statlige miljødelegasjoner, som veiutbygging og oljeutvinning. I Ap's regjeringstid har begge disse postene vokst kraftig. Ap er mer villig enn Høyre til å bevilge penger til miljøvern. Har som regjeringsparti fått gjennom relativt gode planer for vassdragsvern og jernbane. Jernbaneplanen skjennes av å være gjort avhengig av politisk vanskelige budsjettkutt, og er derfor usikker. Veiplanen har derimot fått sikre bevilgninger. I det klassiske naturvernet har Ap gjort en god jobb med nødvergeparagrafen i viltloven, mens den stakkarslige planen for barskogvern er direkte pinlig.

SPRIK MELLOM LIV OG LÆRE

ENØK: Ap ville i programmet øke enøk-innsatsen, men dette er ikke fulgt opp gjennom bevilgninger. Bortsett fra et krafttak i 1992 har nivået vært det samme lave. Inkonsekvent.

SAMFERDSEL: Konsekvent i forhold til veiplanen, men ikke jernbaneplanen, så lenge partiet ikke ville sikre investeringene i jernbanen, men gjør dem avhengig av budsjettkutt.

VASSDRAGSVERN: Ap sier i programmet at vassdragsutbyggingen går mot slutten, men vil ikke verne Tovdal, og åpner dermed for videre utbygging. Tar de fleste andre viktige vassdragene med i verneplanen.

SDØE: Ap vil på papiret holde et jevnt investeringsnivå på norsk sokkel, og stabilisere CO₂-utslippene innen år 2000. I inneværende regjeringssperiode er de statlige bevilgningene til oljeutvinning mer enn doblet. Inkonsekvent.

BARSKOGVERN: Går i programmet inn for å sikre jordas biologiske mangfold ved å tredoble omfanget av verneområdene. Stemmer imot et forslag om å utvide barskogvernet til 400 kvadratkilometer. Det tilsvarer det absolutte faglige minimum for å sikre artene, ifølge regjeringens eget faglige utvalg. Inkonsekvent.

SV

■ ■ SV inntar en klar førsteplass som miljøvalg. Partiet stemmer konsekvent for bevilgninger til miljøvern, og mot de fleste miljøskadelige tiltak. SV har også foreslått økte bevilgninger til MD og enøk, og foreslått kutt i SDØE. Det siste er et beskedent kutt, men tydeligvis for radikalt for Stortinget. Partiet stemmer konsekvent på miljøets side i prinsippsspørsmål som nødvergeparagraf og forbud mot patent på liv, og har også vært den flittigste forslagsstilleren.

SPRIK MELLOM LIV OG LÆRE

ENØK: SV vil redusere energiforbruket generelt, men eneste spesifikke tiltak som foreslås er enøk-fond i alle fylker. Har redusert sine enøk-forslag fra over 800 millioner kroner i 1990 til noe over 500 millioner i 1993.

SAMFERDSEL: Skriver i programmet at veiplanen ikke skal ligge til grunn for veiutbyggingen. Kuttet vel to milliarder i den nye veiplanen. Dette utgjør fem prosent, og er lite i forhold til den bastante formuleringen. Konsekvent i jernbanesatsingen. ■

Gode og dårlige utbrytere

Ettersom du stemmer på nominerte representanter i ditt fylke, er det viktig å se om representantene avviker i forhold til partiets miljøprofil.

I mange saker stemmer enkelte representanter på tvers av flertallet i partiet, eller partiet deler seg omtrent på midten. Vi har satt opp en liste over dårlige (-) og gode (+) utbrytere. Vi har også tatt med representanter som ikke stiller til gjenvalg, men disse er merket (*). Vi har ikke vurdert om stemmegivningen er miljøbe-grunnet.

Østfold

■ **GOD**
Odd Holten, KrF:
Tovdal +

■ **BÅDE OG**
Edvard Grimstad,
Sp: Atom -,
Tovdal +

Akershus

■ **BÅDE OG**
Anne Enger Lahn-
stein, Sp: Meta-
nol +, Tovdal -

Oslo

■ **DÅRLIG**
*Eleonore Bjartveit,
KrF: Tovdal -

Hedmark

■ **GOD**
Ragnhild Queseth
Haarstad, Sp:
Metanol +, Tov-
dal +, Bompenger +

■ **DÅRLIG**
*Johan C. Løken,
H: Stryn -
Grethe Fossum,
Ap: Rovdyr -

Oppland

■ **GOD**
Syver Berge, Sp:
Metanol +

Buskerud

■ **GOD**
*Trond Jensrud,
Ap: Metanol +

Telemark

■ **GODE**
Solveig Sollie, KrF:
Atom +, Bompeng-
er +, Patent på liv +
John Alveim,
FrP: Patent på liv +

■ **DÅRLIG**
Ingvald Godal, H:
Stryn -

Aust-Agder

■ **GOD**
Tore Liltved, H:
Tovdal +

■ **DÅRLIG**
*Helga Haugen,
KrF: Barskog -,
Rovdyr +, Tovdal -,
Stryn -

Vest-Agder

■ **BÅDE OG**
Jon Lilletun, KrF:
Metanol +, Tov-
dal -

Rogaland

■ **GOD**
*Borghild Røyse-
land, KrF: Tovdal +
■ **DÅRLIG**

*Ole Gabriel Ue-
land, Sp: Atom -,
Tovdal -, Stryn -
Gunnar Fatland,
H: Stryn -

Hordaland

■ **GODE**
Olav Akselsen, Ap:
Metanol +
*Svein Alsaker,
KrF: Rovdyr +
■ **DÅRLIG**
Magnus Stange-

land, Sp: Tovdal -
*Nils Golten, H:
Stryn -
*Britt Harke-
stad, KrF: Tovdal -

Sogn og Fjordane

■ **GOD**
Lars Gunnar Lie,
KrF: Tovdal +

■ **DÅRLIG**
*Leiv Blakset, Sp:
Tovdal -, Stryn -,
Verneplan IV -
Astrid Nistad,
Ap: Stryn -, Verne-
plan IV -

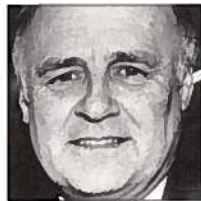
Møre og Romsdal

■ **GODE**
Karita Bekkemel-
lem, Ap: Metanol +
*Per Sævik, KrF:
Tovdal +

■ **DÅRLIG**
*Rikard Olsvik, Ap:
Stryn -
Gudmund Re-
stad, Sp: Tovdal -
Anders Talle-
raas, H: Stryn -

Sør-Trøndelag

■ **GODE**

*Kåre Gjønnes,
KrF: Atom +,
Tovdal +, Rovdyr +
Tove Kari Viken,
Sp: Tovdal +
■ **DÅRLIG**
Harald Ellefsen, H:
Stryn -

Nord-Trøndelag

■ **GOD**
Johan J. Jakobsen,
Sp: Tovdal +

Nordland

■ **DÅRLIG**
Peter Angelsen, Sp:
Tovdal -, Stryn -
Dag Jostein
Fjærvoll, KrF:
Tovdal -

Mindre miljø i partiene

De fleste partiene på Stortinget har svekket miljømålene i sine nye programmer i forhold til de forrige, viser en undersøkelse N&M har gjort.

N&M • JON KNUT BERG

Alle partiene har blitt mer forsiktige på en del miljøpunkter i forhold til tidligere. Unntaket er Fremskrittspartiet, som ikke har noen konkrete miljømål å vise til.

Både Høyre og Arbeiderpartiet er i sitt nye program ivrige etter å understreke at miljøavgiftene ikke må gå utover norsk næringslivs konkurransevne overfor utlandet. I forrige program fra 1989 ble det ikke tatt slike forbehold. Høyre har i tillegg flyttet fra sin nasjonale CO₂-målsetting fra 1989. Nå vil Høyre at CO₂-målet skal skje gjennom internasjonale tiltak.

Senterpartiet har blitt mer forsiktig i forhold til konkrete tidsfrister for utslippsreduksjoner. I forrige partiprogram het det at NO_x-utslippene og SO₂-utslippene skulle reduseres med henholdsvis 75 og 80 prosent innen 1998. Nå er målene 30 prosent innen 1998. Sps NO_x-mål er nå identisk med regjeringens. Sp har dessuten kvittet seg med tidfestede mål

for reduksjon av forurensning fra landbruket.

Også Kristelig Folkeparti er blitt engstelig for tidsfestede miljømål. I forrige program het det at KrF skulle gå inn for «forpliktende handlingsplaner med konkrete mål og tidsfrister mot forurensning av luft, vann, jord og hav.» I det nye programmet er denne formuleringen borte, og den er ikke erstattet med konkrete mål, bortsett fra et mål om å redusere CO₂-utslippene med 20 prosent innen 2005.

Samme skjer hos SV; også her har en del konkrete miljømål forsvunnet fra det forrige programmet. Det gjelder målene om 100 prosents reduksjon av miljøgifter, 25 prosents reduksjon av privatbilismen, 50 prosent reduksjon av nitroge-

nutsslippene, og 80 prosents reduksjon av fosfatutslippene.

Venstre har i det nye programmet kuttet ut en del miljøtiltak som stod i det gamle. Det gjelder kravene om miljømerking av alle typer forbrukssvarer, 125 prosents avskrivning på all miljøteknologi og enøktiltak, og maksimalverdier for støybelastning. I utkastet til det nye partiprogrammet gikk Venstre inn for at 900 kvadratkilometer barskog skulle vernes. Gjennom partibehandlingen ble imidlertid verneomfanget redusert til 700 kvadratkilometer.

Fremskrittspartiets program, både det nye og det forrige, er kjemisk fritt for konkrete miljømål.

N&M Bulletin har også intervjuet partilederne om miljø-

spørsmål. Vi har blant annet spurt dem om de tror miljø blir et viktig tema i valgkampen.

Nei, svarte Kaci Kullman Five. Hun begrunnet det med at det er bred enighet mellom Høyre og Ap om hovedlinjene i miljøpolitikken. Jens Stoltenberg (stand-in for Thorbjørn Jagland) sa derimot at «vi vil gjøre det vi kan for å få miljøvern opp på den politiske dagsorden.» Men han trodde at de andre partiene var engstelige for å bringe miljøsakene opp i valgkampen, fordi det da ville avsløres hvor mye Ap hadde oppnådd i miljøpolitikken.

Erik Solheim spilte ballen tilbake og sa at Naturvernforbundet burde gjøre mer for å få miljøspørsmål inn i politikken. Men han innrømmet også at SV har vært for lite fantasifullt i presentasjonen av miljøsakene.

– Det at jeg for tusende ganger sier at vi må overføre penger fra veier til eldreomsorg og jernbane, det interesserer ingen, sa Solheim. ■

EKSKLUDERT: – Å føre en detaljdiskusjon her er under min verdighet, sa Kurt Oddekalv til Naturvernforbundets landsmøte, før han ble ekskludert med stort flertall. (Foto: Henning Lillegård)

ODDEKALV EKSKLUDERT

HURDAL (Natur & Miljø): Naturvernforbundets landsmøte i Hurdal vedtok 24. juni å ekskludere Kurt Oddekalv, tidligere leder i Naturvernforbundet Hordaland. 92 stemte for eksklusjon, sju mot og seks forholdt seg avholdende.

N&M • RAGNHILD SVED

Landsmøtet la vekt på at Oddekalv har svekket tilliten til forbundet, slitt ut tillitsvalgte og ansatte gjennom sin handlemåte og påført enkeltpersoner belastninger gjennom grov sjikane.

– Vi legger fram fire hovedargumenter, som hver for seg er tilstrekkelig grunnlag for eksklusjon.

Det er ikke først og fremst enkelt-episoder, men den systematiske gjentakelsen, som er alvorlig, sa daværende nestleder i Naturvernforbundet, Karen Johanne Baalsrud, som presenterte eksklusjonsgrunnlaget for landsmøtet.

Hun pekte på at Oddekalv ved en rekke anledninger har opptrådt illojalt, og dermed vanskeliggjort

NNVs arbeid og økonomi, og bevisst skadet forbundets omdømme. Han har dessuten flere ganger framholdt fylkeslaget i Hordaland som en alternativ organisasjon til Naturvernforbundet.

Gjøkunge i reiret

– Stadig vekker har fylkestyret i Hordaland fungert som en «stat i

staten», som målbærer sitt budskap helt uavhengig av hva landsstyret, sentralstyret eller andre deler av organisasjonen har kommet fram til. Vi har liksom hatt en gjøkunge i reiret vårt, sa Baalsrud.

Hun la videre vekt på at Oddekalv har svekket tilliten til Naturvernforbundet gjennom

► en rekke enkeltsaker der han direkte har motarbeidet NNVs syn. Et eksempel gjelder spesialavfallslageret på Hjerkin, som NNV jobbet hardt for å unngå.

– Vi hadde aksjonister klare på Hjerkin, og vi hadde muligheter til å presse myndighetene. Alt ble ødelagt av Oddekals soloutspill om «kompromissforslag». Lokal- og fylkeslag i området sto plutselig med buksa nede. Oddekalt sørget for å spille forskjellige deler av miljøbevegelsen ut mot hverandre. Han sendte truende brev til leverandører av spesialavfall landet rundt, med anmodning om økonomisk støtte til sitt eget fylkeslag, sa Baalsrud.

Sjikane

Som et siste punkt trakk hun fram Oddekals sjikanøse behandling av tillitsvalgte og ansatte i organisasjonen.

– Han har bragt en ordbruk og indre krig inn i organisasjonen som kan oppsummeres i fire ord: Vi orker ikke mer, sa Baalsrud.

– Landsstyret orker ikke mer, sentralstyret orker ikke mer, sekretariatet orker ikke mer, og nå orker ikke fylkesstyret i Hordaland mer heller, sa hun.

Baalsrud avviste samtidig kritikken Oddekalt har reist mot saksgangen.

– Han har hatt en rekke muligheter til å fremme sin sak gjennom utarbeidelsen av selve eks-

klusjonsgrunnlaget. Han ble varslet om at saken kunne bli reist allerede i oktober i fjor, og er den første som har fått tilsendt de utarbeidete sakspapirene. Oddekalt avsto fra å uttale seg til landsstyret da saken ble fremmet, og har ikke benyttet tilbudet om at hans partsinnlegg i saken kunne sendes ut til landsmøtedelegatene sammen med andre papirer.

Tidligere fylkesleder i Naturvernforbundet Hordaland, Åge Simonsen, hevdet at de fleste påstandene i det omfattende eksklusjonsgrunnlaget var gjendrevet i siste nummer av lagets eget blad, Natur Vest.

Unntakstilstand

En rekke landsstyreprerentanter ga klar støtte til eksklusjon, og fortalte om egne erfaringer med Kurt Oddekalt.

– Oddekalt var på besøk hos oss i Troms, og brukte anledningen til å gå ut i mediene og latterliggjøre Naturvernforbundet og landsstyret. Jeg er forundret over at han selv ikke har tatt konsekvensen av den forakt han føler for forbundet, sa Randi Hasvold.

Hun beklaet samtidig den demper oddekalsaken har lagt på den konstruktive kritikken innad i organisasjonen. Det samme gjorde Heidi Sørensen, leder i Natur og Ungdom:

– Oddekalt-saken har ført til

organisatorisk unntakstilstand i Naturvernforbundet. Det er vondt å se hvordan jobben til aktive i lokal- og fylkeslag er blitt ødelagt, sa hun.

Arild Jensen fra Naturvernforbundet Hordaland sa at han for sin del aldri hadde hatt problemer med å forholde seg til Kurt Oddekalt, selv om han hadde stemt imot ham i fylkesstyret.

Fylkeslaget ruinert

Sterkest inntrykk gjorde kanskje innlegget til fungerende leder i Naturvernforbundet Hordaland, Ingvild Gåsemyr Sæberg, som betegnet seg selv som en tidligere varm tilhenger av Oddekalt:

– Vi i Hordaland har hatt en ekstremt vanskelig tid. Grønne krigere og Kurt Oddekalt har ribbet kontoret for sakspapirer og dokumenter, slettet harddisker med helt nødvendige opplysninger for vårt videre arbeid. En smålighet og feighet av dimensjoner når Kurt Oddekalt ikke taklet å komme i mindretall, men valgte å gå. Han etterlot seg et fylkeslag i økonomisk ruin. Vi har en gjeld på over en halv million, og dette stakk han fra, sa hun, og fortsatte:

– Kurt vet ikke hva lojalitet er. Han vet ikke hva samarbeid er. Han må styre selv. Når han ikke klarte å finne seg til rette i Naturvernforbundet Hordaland, som lojalt har støttet ham, levner

jeg ikke den nye organisasjonen en sjanse med Kurt Oddekalt som leder.

Gåsemyr Sæberg sa samtidig at uenighetene mellom NNV og fylkeslaget i Hordaland ikke er bilagt.

– Men jeg regner med at fasen hvor uenighet knyttet til person er over, og at vi kan ta opp diskusjonen på saklig grunnlag i de kommende år, sa hun.

Klakkører og klovner

Oddekalt selv mente tydeligvis at angrep er beste forsvar, og avfyrte kraftsalver i kjent stil fra talerstolen:

– Landsstyret er en gjeng med klakkører som bare sørger for at de ansatte skal kunne meske seg fra felleskassen, sa han, og anbefalte forbundet å kvitte seg med halvparten av de ansatte, mens «resten må lære seg å jobbe». Påtroppende NNV-leder Stein Malkenes ble omtalt som «en ny klovner» som skal lede landsstyret. Han hevdet også at forbundet hadde gjort forsøk på utpressing, men ikke seriøst prøvd å løse konflikten med ham.

Selve eksklusjonsgrunnlaget kalte han «en bunke løgner og usannheter», som forbundet «aldri vil bli tilgitt».

– Å føre en detaljdiskusjon her er under min verdighet. Jeg vil føre saken i det norske rettsvesen, sa Oddekalt. ■

Til felts mot vei-bygging

HURDAL (Natur & Miljø): Kampen mot de mange og store prosjektene i veiplanen blir en hovedsak for Naturvernforbundet de kommende to årene. Et stort landsmøte-flertall vedtok å gjøre samferdsel til et fjerde satsingsområde for organisasjonen.

N&M • RAGNHILD SVED

Mange av de 105 landsmøtedelegatene ønsket at Naturvernforbundet skulle engasjere seg sterkere i samferdselssaker. Særlig var Natur og Ungdom kritisk til innsatsen så langt.

– Naturvernforbundet har vært lite prinsippfast og markant i mange veisaker. Det har gått inn

for alternative traseer, mens Natur og Ungdom har jobbet for å stanse prosjektene. Vi har tatt støytten ved å bli stemplet som aksjonister og rabulister, sa Åsne Berre Persen.

Natur og Ungdom foreslo å gjøre samferdsel til et hovedsatsingsområde på bekostning av dagliglivets miljøvern, der Na-

turvernforbundet blant annet driver hyllemerking av varer og kampanjer for et «grønnere» forbruk.

– Handlekurver er ikke viktigste miljøsak i 90-åra. Samferdsel står for noen av de verste naturinngrepene i Norge, og landets største miljøorganisasjon må engasjere seg i dette. Dagliglivets

miljøvern dekkes for en stor del av Miljøheimevernet, sa NU-leder Lars Haltbrekken.

Anndi Lomeland Jakobsen fra Rogaland mente at dagens veitbygging stiller oss i en unntakstilstand, og ønsket en krigserklæring mot både utbyggingsprosjektene og samtlige veisjefer i landet. ►

POLITIKER-BESØK: Partiledere og toppolitikere fra samtlige partier stilte til debatt og reiste hjem med T-skjorter fra Naturvernforbundet. (Foto: Reidar Evensen)

STYRENE: Nytt landsstyre og nytt sentralstyre er klare til innsats. (Foto: Reidar Evensen)

• SS = sentralstyret • LS = landsstyret • NU = Natur og Ungdom
1) Ellen Krogli Hansen (vara, NU-rep. i LS), **2)** Dag Arne Høystad (SS), **3)** Camilla Skriung (NU-rep i LS), **4)** Erik Solheim, Sogn og Fjordane (LS), **5)** Liv Merete Bjerkeli, Buskerud (LS), **6)** Gunnar Godø (SS), **7)** Trygve Norman (SS), **8)** Hege Sander, Aust-Agder (LS), **9)** Eli Heiberg (vara LS, Sogn og Fjordane), **10)** Siv Heidi Ruud (SS), **11)** Kåre Olerud, Oppland (LS), **12)** Kirsti Moe Oterhals (vara i LS for Ola Fremo, Møre og Romsdal), **13)** Anne Kjersti Bakken, N-Trøndelag (LS), **14)** Dag Hareide, gen. sek., **15)** Marianne Gjerv (SS), **16)** Stig Ulvang, Troms (LS), **17)** Stein Malkenes, leder, **18)** Øystein Dalland (vara i LS, Telemark), **19)** Anne Sagberg, Østfold (LS), **20)** Morten v. Andreassen (vara, NU-rep i LS), **21)** Lars Haltbrekken (NU-rep i LS), **22)** Kirsti Amesen, Hordaland (LS), **23)** Anndi Lomeland Jakobsen, Rogaland (LS), **24)** Alexandra Hauge, (vara i LS, Vestfold), **25)** Ellen C. Tveter, Finnmark (LS), **26)** Frode Gundersen, Oslo og Akershus (LS), **27)** Solveig Heim (vara i LS, Troms).

De nye styrene

■ Sentralstyret:

Stein Malkenes, Florø, leder.
 Siv Heidi Ruud, Narvik, nestleder.
 Trygve K. Norman, Asker.
 Gunnar Godø, Ålesund.
 Marianne Gjerv, Oslo.
 Dag Arne Høystad, Oslo.
 Trond Høivik, Hurum og Ingunn Fjærtøft, Bø i Telemark, ble valgt som varamedlemmer.

■ Landsstyret:

Østfold: Anne Sagberg.
 Oslo og Akershus: Frode Gundersen.
 Hedmark: Marit Morønning.
 Oppland: Kåre Olerud.
 Buskerud: Liv Merete Bjerkeli.
 Vestfold: Terje Gustafson.

Telemark: Charlotte Jensen.
 Aust-Agder: Hege Sander.
 Vest-Agder: Torunn Kristiansen.
 Rogaland: Anndi Lomeland Jakobsen.
 Hordaland: Kirsti Arnesen.
 Sogn og Fjordane: Erik Solheim.
 Møre og Romsdal: Ola Fremo.
 Sør-Trøndelag: Kjersti Moltubakk.
 Nord-Trøndelag: Anne Kjersti Bakken.
 Nordland: Gunhild Aasmoe.
 Troms: Stig Ulvang.
 Finnmark: Ellen C. Tveter.
 Natur og Ungdom: Lars Haltbrekken og Camilla Skriung.
 Ansattes representant: Ruth Schukalla.

➤ Et stort flertall valgte li-kevel å beholde det forbrukerret-tede miljøarbeidet som en ho-vedsak. Det betyr at samferdsel blir et nytt hovedfelt, i tillegg til dagliglivets miljøvern, bærekraf-tig økonomi, som er et samar-beid med Alternativ Framtid, og arbeidet for å redde naturarven.

Generalsekretær Dag Hareide sier han er fornøyd med lands-møtets vedtak, selv om han og sekretariatet hadde ønsket at an-dre felter samtidig ble prioritert ned.

– Jeg skjønner godt landsmø-tets reaksjon. Gjennom Norsk veg- og vegtrafikkplan har regje-ringen og Stortinget provosert naturvernere over hele landet. Transport får en stadig viktigere rolle i forurensningsbildet. Vei-prosjektene står dessuten for sto-re naturinngrep. Det er et stort folkelig engasjement i disse sake-ne, og det er ingen annen orga-nisasjon som kan ta opp dette engasjementet slik Naturvern-forbundet kan, sier Hareide.

Han viser samtidig til at for-bundet har jobbet en god del med samferdsel, for eksempel med Gardermoen, transportpla-nene for de ti største byene og Aksjon bilfri by. Men i fjor høst vedtok landsstyret å prioritere ned samferdselsarbeidet.

– Satsingsområdene angir den mer langsiktige kursen for Natur-vernforbundets arbeid. Samtidig har vi en bred beredskap til å ta oss av saker som ikke er direkte knyttet til hovedfeltene, sier han.

Lokal deltakelse

Neste landsmøte, i 1995, blir stør-re enn tidligere, som følge av en-dringer i vedtektene. Da skal halvparten av delegatene fra fyl-keslagene være representanter fra de respektive fylkers lokallag. Det betyr at antall delegater blir om-lag 200, mot vel 100 på årets landsmøte. Tidligere har fylkes-årsmøtene valgt delegatene til årsmøtet.

Selv om dette betyr en styr-king av lokallagenes deltakelse, var det mange som hadde ønsket at hvert av de omlag 150 lokalla-gene skulle ha hver sin represen-tant på landsmøtet. Natur og Ungdom og Dag Hareide gikk i spissen for dette forslaget, som ikke fikk det nødvendige to tre-dels flertall. Enkelte fylkeslag ar-

gumenterte blant annet med at en så stor deltakelse ville knekke lagenes økonomi.

– Å styrke lokallagene er en hovedsak for organisasjonen, og vedtaket er derfor bare en halv seier, sier Hareide.

Han er for øvrig godt fornøyd med landsmøtet.

– Mange har sagt at dette er det beste landsmøtet Naturvern-forbundet har hatt. Det ble gitt entydige signaler, det var gode politiske diskusjoner, det var mer kvalitet over innleggene enn før og det ble utøvet makt, ikke bare sandpåstrøing. Landsmøtet endret faktisk retningen på forbun-dets arbeid. Minimalt med tid ble brukt på tradisjonell maktkamp om kroner og ører og posisjoner. Det ble også vist stor kulturell kreativitet, sier Hareide, med henvisning til NNV-revyen der en rekke lag framførte viser og sketsjer.

Gjester

Statsminister Gro Harlem Brundtland gjestet landsmøtet og siterte miljøvernminister Thorbjørn Berntsen, som ønsker pusten fra aktive miljøvernorga-nisasjoner i nakken. Samtidig refset hun miljøbevegelsen for utdeling av strykkarakterer i miljøpolitikken.

– Det er ikke snakk om lett kritikk, men en svartmaling som ingen av mine regjeringer har fortjent, sa hun.

Statsministeren hadde ikke lagt inn noen store godbiter i ta-len sin, men under debatten kom hun med et klart signal om at barskogvernet vil bli utvidet.

– Skal barskogvernet utvides, betyr det at Thorbjørn Berntsen må sette av midler til det på Mil-jøverndepartementets budsjett. Jeg tror at med Thorbjørns hold-ning får vi til det. Men det blir skrekkelig dyrt, sa hun.

På spørsmål om det finnes lovhjemmel for å hindre inngrep i områder med truede arter, svar-te Brundtland:

– Jeg tror vi har hjemmel for det, men hvis det ikke er riktig, vil jeg sørge for at vi får det.

Naturvernforbundet ønsker en lov som hjemler automatisk vern mot inngrep i områder som huser truede arter, tilsvarende det vern vi har av fornminner, i alle typer natur. ■

SLITASJE: Stadig flere går i fjellet, og det har gjort at presset

TURIST-FORENINGEN SATSER PÅ NATUR-VERNET

på de mest populære områdene har blitt stort. Her fra stien ned fra Besseggen, som har spredd seg som et sår i landskapet.

Friluftsliv og naturvern er avhengig av hverandre. Det er den som bruker naturen som blir den ivrigste naturvernere. Og naturvernere tar vare på naturen, til glede for friluftsfolket, sier Ore.

– På årsmøtet i vår vedtok DNT at organisasjonen fram til 1996 skal arbeide for «vern av naturområder og sikring av natu-rens variasjonsrikdom og økosy-stemer». Er dette bare fine ord,

Formannen i Den Norske Turistforening (DNT), Knut M. Ore, er i jubileumshumør. Ikke nok med at foreningen fyller respektable 125 år, det er også Friluftslivets år i år. Ore vil bruke året til å sette naturvernarbeidet i høysetet i foreningen.

N&M • RAGNHILD NOER
(tekst og foto)

eller kommer DNT nå til å kaste seg inn i naturvernarbeidet?

– Vi tar dette arbeidet på ram-me alvor. Jeg tror at DNT med

våre 162 000 medlemmer kan bety mye for naturvernsaken. Vi er en tung organisasjon, og mener at myndighetene må ta oss på alvor.

Det er et poeng ikke å sitte i glasshus når man skal begynne å kaste stein. Det har DNT tatt konsekvensen av.

– Vi må selv gå foran som et godt eksempel. På hyttene våre i fjellet skal vi nå forsøke å minske energibruken og bli flinkere til med avfall og transport. Det er ikke tvil om at vi har noen svin på skogen her. Vi skal også se om vi må endre på hyteplassering og ru-tenett i noen områder hvor ➤

PARKERING: Parkeringsplassen ved enden av Gjende burde ikke vært der, mener Knut M. Ore, formann i Turistforeningen. Området er et av de vakreste i Jotunheimen.

LEDER: – Vi må selv gå foran med et godt eksempel, sier Knut M. Ore i Turistforeningen, som nå skal jobbe mer for naturvernet.

► villreinstammen er sårbar. Knut M. Ore snakker seg varm om naturvern. Om hvor viktig det er for byfolk å komme seg ut i naturen. – I byen er det så mange inntrykk, så mye som presser på og gjør at vi må lukke sansene for å overleve. På fjellet åpnes sansene, du ser fjellene, hører bruset fra fossen og ser issoleien som åpner seg mot sola.

I kø på fjellet?

– Men er det denne opplevelsen dere gir folk? Med sterk markedsføring blant annet fra DNT har det blitt stadig flere folk i fjellet. Hva slags opplevelse gir det å gå i kø på T-merkede stier?

– Vår målsetning er å få flest mulig ut i naturen, men innenfor naturens tålegrense. Naturen kommer først, så fotturisten. Derfor er det fint at de fleste følger stiene. Da får naturen rundt være i fred. Jeg tror også at det å gå langs stiene gir en ekte og fin naturopplevelse for de fleste, fordi stiene går i vakker og uberørt natur.

Ikke svenske tilstander

Det har vært diskusjon i DNT om det blir for mye tilrettelegging med stier og merking osv., og om det ødelegger den «ekte naturfølelsen». Ore er enig i at tilretteleggingen ikke bør gå for langt.

– Noen utfordringer må folk ha igjen. Det skal være spenning og mystikk knyttet til det å gå i fjellet. En fjelltur skal ikke være som å gå langs en landevei. Svenske tilstander, med langt sterkere tilrettelegging enn i Norge, er helt uaktuelt.

Ore er mer bekymret for den nye bruken av fjellet som har gre-

pet om seg, alt fra snøscooterkjøring til paragliding.

– Dette er fremmedelementer i naturen. Det er noen få som leker seg på bekostning av andre. Norsk friluftstradisjon er nøktern og lite utstyrskreven. Folk skal få en enkel, men rik personlig opplevelse når de oppsøker fjellet. Ustyrskreven, motoriserte og støyende aktiviteter hører ikke hjemme i fjellheimen.

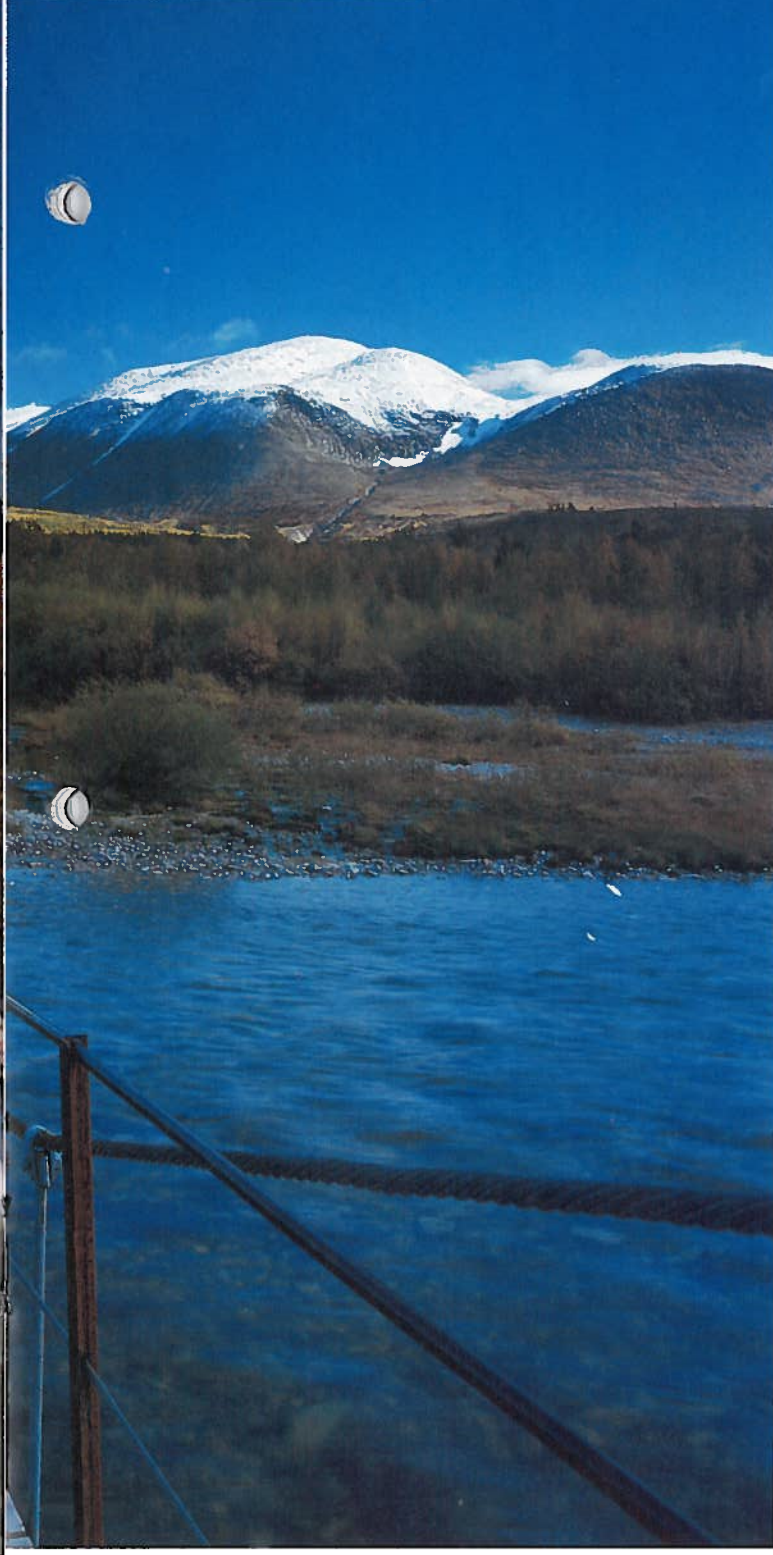
Vil stenge veier

– Men hva med alle bilveiene som eter seg inn i fjellheimen. Er ikke dette delvis et resultat av DNT sin virksomhet?

– Jeg mener det ikke bør bli flere bilveier til fjells. Tvert imot kunne vi godt sette bom for noen av veiene som er. Det gjelder for eksempel veien inn til Gjendesheim i Jotunheimen. Det er ille at et av de vakreste stedene i Jotunheimen, ved utløpet av Gjende, er blitt en svær parkeringsplass.

– Hva med framtida til DNT, de neste 125 årene, hvordan vil de bli?

– Vi har som målsetting at DNT skal arbeide for «et enkelt, sikkert og miljøvennlig friluftsliv i mest mulig uberørt natur». Det betyr at vi fortsatt skal ha enkel standard på hyttene, og ikke mer tilrettelegging i fjellet. Utfordringen framover blir blant annet å møte turistpresset, og forhindre at det fører til nye inngrep i naturen. Vi må ta vare på den naturen vi har. Jeg håper DNT og Naturvernforbundet kan gjøre den jobben sammen, sier Ore. ■

NYE REGLER FOR BRUK AV FJELLET

Hvordan skal fjellområdene brukes? Hvor mange stier skal merkes og hvor mange hytter skal bygges? Dette er spørsmål som er tatt opp i Forslag til mål og retningslinjer for stier og løyper i fjellet, som Direktoratet for naturforvaltning (DN) har lagt fram.

Formålet med dokumentet er blant annet å sørge for at det ikke bygges hytter og stier i alle fjellområder i landet. Noen områder bør fortsatt være uberørte, uten tilrettelegging og utbygging, mener DN. Dette gjelder for eksempel Hallingskarven og Folgefonna, fjellene øst for Saudafjorden og Saurflot og Kvenna på Hardangervidda.

I andre områder anbefaler DN at det ikke skal bli mer utbygging enn det er i dag. Det gjelder blant annet Rondane og Dovre.

Det foreslås opprettet egne kontaktutvalg mellom turistforeningene, jeger- og fiskerforeningene og fylkesmyndighetene i hvert fylke. Alle nye planer om hyttebygging eller annen tilrettelegging i fjellet skal drøftes i disse utvalgene.

STOPP: I Rondane bør det ikke bygges ut mer for friluftslivet, mener Direktoratet for naturforvaltning. (Foto: Birger Areklepp/Samfoto)

Det nye med sti- og løypeplanen er at den gir en samlet plan for alle fjellområdene i landet. Forhåpentligvis vil planen føre til at noen fjellområder «vernes» fra tilrettelegging, mens man sikrer seg mot tilfeldig utbygging i andre attraktive fjellområder. Poenget er blant annet å skåne spesielt sårbare områder, og sikre at vilt og planteliv får ha sine områder i fred.

Det gjenstår imidlertid å se hvilken betydning dokumentet får. Forslaget skal nå vurderes av Miljøverndepartementet. Går det som DN vil, blir det utarbeidet Rikspolitiske retningslinjer for bruken av fjellområdene. Disse retningslinjene vil være bindende, og føre til at ny utbygging i fjellområder bare kan skje i tråd med retningslinjene.

Retningslinjene vil også få betydning for tildeling av økonomisk støtte til organisasjonene. Det betyr at støtte til tiltak bare gis når utbyggingen er i tråd med planen.

Når dokumentet blir endelig vedtatt er ennå ikke klart. Saksbehandlingen har gått tregt til nå, og det er en viss utålmodighet å spore i friluftsforsaksjonene. ■

NORSK

KJØTT

Norsk Kjøttamvirke

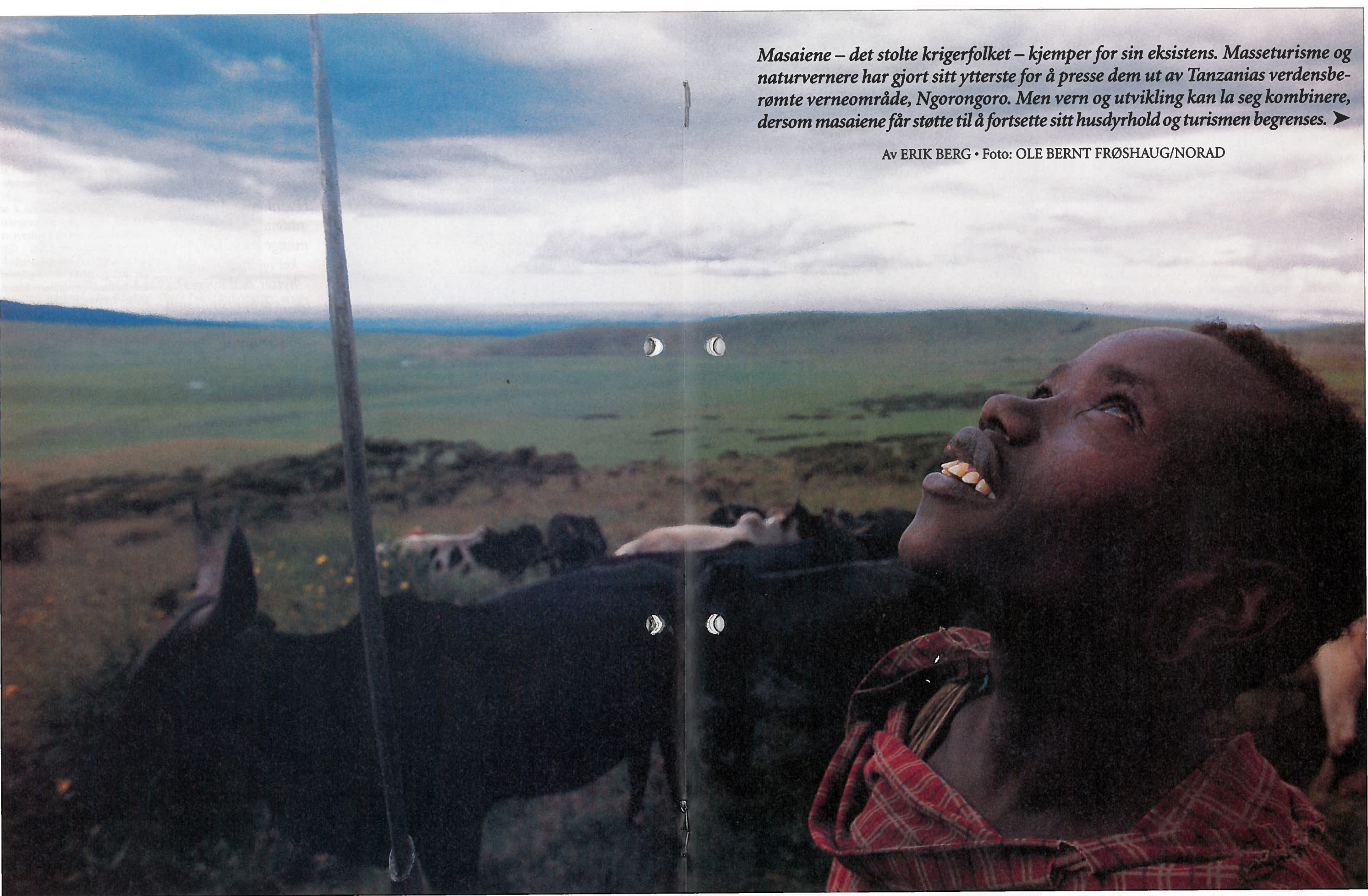
Helios

Støtt miljøkampen

– kjøp økologisk

Velsmakende frukt og grønnsaker får du i

HELIOBUTIKKER OG HELSEKOSTBUTIKKER

Masaiene – det stolte krigerfolket – kjemper for sin eksistens. Masseturisme og naturvernere har gjort sitt ytterste for å presse dem ut av Tanzanias verdensberømte verneområde, Ngorongoro. Men vern og utvikling kan la seg kombinere, dersom masaiene får støtte til å fortsette sitt husdyrhold og turismen begrenses. ►

Av ERIK BERG • Foto: OLE BERNT FRØSHAUG/NORAD

MASAIENE PRESSES UT AV «EDENS HAGE»

OFRE: Særlig masai-kvinnene, som tradisjonelt har ansvaret for å forsyne familien med mat, er blitt ofre for den økende fattigdommen.

Ngorongoro er verdenskjent for et enestående kraterlandskap, ville dyr og arkeologiske funn med beretninger om menneskets evolusjon fra mer enn to millioner år siden.

Siden 1979 har området stått på UNESCOs liste over verdens kultur- og naturarv. Den danske sosialantropologen Kaj Århem betegner området som «Edens hage». Turistbrosjyrer beskriver det i euforistiske vendinger som jordas åttende underverk.

Men verneområdet er også viktig for masaiene, husdyrnomadene som lever her. Det er deres livsgrunnlag. Masaiene i Kenya og Tanzania er uten tvil det folk som i størst grad har blitt utsatt for kolonimyndighetenes og de nye afrikanske maktelitenes landannekasjoner. I løpet av de siste to tiårene har masaiene blitt utestengt og tvangsflyttet fra områder som er blitt til nasjonalparkerne Serengeti og Tarangire i Tanzania og Amboseli, Masai Mara og Nairobi i Kenya.

Glemt minoritet

Husdyrnomadene er den glemte minoritet i Afrika. Det er urbefolkningsgrupper med mer enn 20 millioner mennesker. De utgjør omlag ti prosent av den totale befolkningen i tørre og halvtørre områder i Øst- og Vest-Afrika.

De siste tiårene har deres livsgrunnlag blitt

dramatisk forverret. Foruten tørke og borgerkriger, har de fra myndighetenes side stadig blitt utsatt for forsøk på å gjøre dem bofaste og «siviliserte». Manglen på forståelse for disse gruppenes spesielle levemåte har gjort at forsøk på å nå dem med utviklingshjelp for en stor del har mislyktes.

Maktelitenes frustrasjoner over nomadenes mangel på tilpasningsdyktighet har flere ganger resultert i blodige massakrer og militære overgrep, som i Wajir og Turkana i Kenya.

Nasjonalparkerne

Nasjonalparkerne i Afrika har mye av sitt utgangspunkt i kolonitidas økonomiske og kulturelle ideologi. Elefanter, neshorn, løver, giraffer og antiloper var en del av menneskehetens felles arv. Dyrene og naturlandskapet måtte følgelig bevares, adskilles og isoleres fra jordbruket og husdyrdriften til den afrikanske småbonde og nomade.

Nasjonalpark-modellen ble ved uavhengigheten overtatt av de nye afrikanske maktelitene. De så muligheter for betydelige inntekter gjennom turisme, jaktlisenser og avgifter. Etterhvert som nasjonalparkerne este ut, ble masaiene fortrent fra sine områder. I Ngorongoro kompenserte myndighetene dette med symbolske tiltak.

Det ble boret enkelte vannhull og bygget et par vanningsdammer. Som erstatning for de naturlige vannforekomstene masaiene var vant til i det

Artikkelforfatteren er til daglig rådgiver i Utenriksdepartementet. Han har tidligere arbeidet for NORAD med naturforvaltning i Zambia (1983-86), Kenya (1990) og Tanzania (1991-93).

Artikkelen er en forkortet versjon av en kronikk av Erik Berg.

SLANGER I PARADIS: Ngorongoro er verdenskjent for sin natur og sitt dyreliv. Men det er ukontrollert turisme, og ikke masaiene, som truer disse attraksjonene.

vestlige Serengeti, var tiltakene utilstrekkelige. Borehullene ble dårlig vedlikeholdt. Vannet var dessuten for salt som drikkevann både for mennesker og dyr.

Til denne dag har et hovedproblem for masaiene vært akutt

mangel på vann. Gradvis ble også retten til land og den generelle prioritering som britiske tilsynsmyndigheter hadde lovet, skjøvet til side.

På slutten av 1960-tallet lyktes det talsmenn for kommersielle

jordbruksinteresser å overtale president Nyerere og regjeringen til å gå inn for en todeling av Ngorongoro: en del til nasjonalpark og en del til jordbruksformål.

Men en slik ordning ville raskt ført til et kappløp om høypro-

duktiv jord, med både masaiene og dyrelivet som tapere. Lokale verneinteresser, alliert med internasjonale naturvernorganisasjoner, tvang president Nyerere og hans regjering til retrett.

► Verneinteressene vant

Med denne seieren kom verneinteressene for alvor på offensiven. I 1972 forlangte de revisjon av Ngorongoro Conservation Ordinance slik at den kunne omgjøres til en konvensjonell nasjonalpark, uten mulighet til tradisjonell bosetting og næringsvirksomhet.

I 1975 ble det enighet om et kompromiss. Ngorongoro Conservation Area Authority (NCAA) ble etablert som en halvstatlig organisasjon med det mål å ivareta og fremme interessene til masaiene, dog uten deres direkte representasjon i styret. Samtidig ble alt jordbruk forbudt. Dette forbudet gjelder fortsatt.

Da masaiene protesterte, lovet regjeringen at et statsselskap skulle åpne utsalg i landsbyene for å sikre stabil og tilstrekkelig matforsyning. De ble også lovet bedre veterinærtjeneste.

Tvunget til lovbrudd

Likevel har masaiene i NCA de siste 20 årene opplevd en sterkt forverret livssituasjon. Befolkningen har økt fra ca. 9000 i 1966 til omlag 25 000 i 1988. Samtidig har husdyrøkonomien brutt sammen på grunn av kvegsykdommer. Antall kveg per innbygger har falt med mer enn 50 prosent siden 1966. Masaienes sosiale sikkerhetsnett, hvor noen få velstående har hatt ansvaret for det økende antall forarmede, er pres-

set til det ytterste. De eneste muligheter som gjenstår er å bryte loven i NCA, det vil si å dyrke jorda, samle honning, brygge øl for salg og drive krypskyting.

Økt alkoholforbruk har ført til at de sosiale problemene forsterkes. Særlig kvinnene har blitt ofre for den tiltakende fattigdommen. Det er de som tradisjonelt har ansvaret for å forsyne familien med mat. De melker kyrne og bestemmer arbeidsfordelingen blant familiens medlemmer. Men fordi antall dyr har gått ned, har de mistet mye av sin viktigste inntektskilde, som er salg av overskuddsmelk. Kvinnene har hatt ansvar for å kjøpe maismel for disse inntektene. Dette har de ikke lenger mulighet til, fordi den

eneste gjenværende inntektskilden, salget av dyr, er kontrollert av menn.

Utdanningssituasjonen for masaiene i Ngorongoro har gått fra vondt til verre. Analfabetismen øker sterkt. Mangel på skoler gir masaiene få muligheter til å utdanne egne ledere. For eksempel er det ingen videregående skoler i området. Slik svekkes viktige forbindelseslinjer til omverdenen.

Regjeringen uinteressert

Regjeringen har fått stadig sterkere kritikk for å neglisjere fattigdommen blant masaiene. Kritikken har blitt møtt med opprettelsen av undersøkelses-

MANGLER SKOLER: Analfabetismen øker sterkt, og mangelen på skoler gir masaiene få muligheter til å utdanne egne ledere.

Masaienes livsvilkår har systematisk blitt forverret, samtidig som den internasjonale anerkjennelsen av den unike naturen i Ngorongoro har økt. Paradosalt nok har vilkårene forverret seg mest i en periode hvor den myndighetene som har til oppgave å administrere området – Ngorongoro Conservation Area Authority (NCAA) – har doblet sine inntekter. Bare i 1990 hadde NCAA en inntekt på to millioner dollar.

I dag er det færre veier, marker, borehull og såkalte dips, dyrebader med medisiner mot parasitter, enn det var for 30 år siden. Inntekter fra turismen har hovedsakelig gått til vernetiltak og til NCAAAs administrasjon med omlag 250 ansatte. Av disse er kun fire fra Ngorongoro distriktet. Det er ikke gjort vesentlige investeringer i nomadeøkonomien.

Belaster ikke naturen

Naturverninteressene har gjenatt ganger forsøkt å stenge masaiene ute fra området, slik det ble gjort da de fem nasjonalparkene i Tanzania og Kenya ble opprettet. De har ment at masaisamfunnet har negative økologiske virkninger. Særlig har de fokusert på husdyrenes konkurranse med sjeldne viltarter.

Men Ngorongoros historie viser at menneske og natur kan leve i harmonisk sameksistens. Nyere britisk forskning om Ngorongoros økologi viser at masaienes bruk av området verken skader landskap, vegetasjon eller viltliv. Tiltak for å fjerne masaiene fra Ngorongoro vil i forhold til langsiktige verneinteresser være mot sin hensikt. I tillegg er det i strid med elementære menneskerettigheter.

Ngorongoros spesielle attraksjon ligger i masaienes tilstedeværelse. Det kulturlandskapet som Ngorongoro utgjør er også et direkte resultat av masaienes hundreårige næringsvirksomhet.

Det er snarere den ukontrollerte utviklingen av turisme som utgjør en trussel mot dyra, skogen og vannet i Ngorongoro. I tillegg til tre eksisterende hoteller, planlegger internasjonale selskaper ikke mindre enn fem nye. I den økonomiske liberalismens

– Norges plikt å hjelpe

– Det bør være en plikt for Norge å hjelpe masaiene i Tanzania, sier rådgiver Thor Larsen i NORAD til N&M. Men foreløpig er det uklart om dette kan skje.

N&M • JON KNUT BERG

Thor Larsen sier at norske myndigheter er bekymret for masaienes situasjon.

– Norge har hatt et sterkt engasjement i Tanzania i mange år, og vi vektlegger bistand til fattige folk på landsbygda, sier Larsen.

Men han sier samtidig at Norge er avhengig av samarbeid med myndighetene i Tanzania.

– Vi kan ikke tre våre løsninger ned over hodet på dem, sier Larsen.

– Men er det ikke mulig å gjøre bistand til Tanzania avhengig av at situasjonen for masaiene bedres?

– Vi er redde for å bruke slike vilkår for å gi bistand. Men vi kan prøve å overtale myndighetene til å prioritere dette problemet høyere, sier Larsen.

Arild Eik, som er norsk ambassadør i Tanzania, sier til N&M at det ikke finnes noen konkrete planer om norsk hjelp til masaiene. Men han sier at temaet muligens kommer opp i forbindelse med de årlige landprogramforhandlingene og i forbindelse med at den totale bistanden til Tanzania skal gjennomgås i løpet av neste år.

Hvis det blir enighet mellom Norge og Tanzania om å hjelpe masaiene, kan bli snakk om faglig og finansiell bistand, ifølge Thor Larsen. ■

tegn er Tanzania i ferd med å pantsette sine naturressurser på bekostning av en fattig urbefolkningsgruppe, og det med høyst tvilsomt økonomisk utbytte.

Må kontrollere

I Ngorongoro er man i den enestående situasjon at verneområdet selv gir nok inntekter til å sikre lokalbefolkningens grunnbehov. Dersom myndighetene kontrollerer utviklingen av turisme, utnytter den erfaring og kunnskap som ligger i masaienes tradisjonelle produksjonssystem og levesett, og gir dem politisk innflytelse, kan vern og

utvikling la seg kombinere.

I fjor vedtok regjeringen at lokalbefolkningen i tilknytning til nasjonalparkene skulle få prosenter av inntektene fra parkene. Men det er ennå for tidlig å si om myndighetene følger opp sine løfter.

Framtida for masaiene i Ngorongoro er avhengig av en politisk avklaring. Den avhenger av en ny politikk som i praksis støtter masaienes nomadeliv, og som gir dem mulighet til å påvirke sin egen situasjon blant annet gjennom direkte representasjon i NCAAAs styre. Om FN's urbefolkningsår vil bidra til dette, gjenstår å se. ■

SAMEKSISTENS: Forskning viser at masaienes bruk av Ngorongoro ikke skader landskap, vegetasjon eller dyreliv.

Penalet har to etasjer og fem rom. Innholdet følger med;
to blyanter, viskelær og blyantspisser. Lengde 25,5 cm.
Varenr. 2001. Kr. 184,-

NY FLYTENDE OMO COLOR. DET ENESTE VASKEMIDDEL MED MILJØMERKET SVANEN.

Det riktige miljøvalget

Flytende OMO Color er det eneste norske tøyvaskemiddel som har fått det offisielle nordiske miljømerket Svanen. Dette betyr at Flytende OMO Color holder høyeste miljømessige standard *samtidig* som det oppfyller strenge krav til effektivitet. Vaskeråstoffene i Flytende OMO Color er fullstendig biologisk nedbrytbare. Flytende OMO Color inneholder hverken blekemidler, optiske hvitemidler eller fosfat. Flasken inneholder 25% resirkulert plast, og forurenses ikke ved forbrenning.

Effektiv, men skånsom

Vanlig vaskepulver bleker fargene - sort blir til kjedelig grå, klare rødfarger blir triste og matte. Ny Flytende OMO Color er spesielt utviklet for vask av kulørt tøy. Med det unike COLORSYSTEM bevares fargene sterke og klare vask etter vask.

Helt ny vaskeball med unik flekkfjerning

Den praktiske vaskeballen kan brukes til forbehandling av ekstra vanskelige flekker. Doser Flytende OMO Color i vaskeballen, og hell litt av vaskemiddelet direkte på flekken ved hjelp av hellestuten. Gni litt på flekken, og la det virke noen minutter før vask. Tøyet blir ultra rent, fargene sterke og klare, og miljøet skånes.

Flytende OMO Color - skåner fargene og miljøet.

STOPP

LITT

GJØR

NOE

LÆR

MER!

Det norske fredskorps er en del av offentlig norsk bistand til utviklingslandene, og rekrutterer fagfolk til Botswana, Mosambik, Tanzania, Zambia og Nicaragua.

☐ **FREDSKORPSET** har bruk for deg til to års krevende, utfordrende og meningsfylt arbeid i Afrika og Latin-Amerika.

☐ **FREDSKORPSET** trenger fagfolk med minst to års yrkeserfaring; til arbeid innen ulike sektorer.

☐ **FREDSKORPSET** lønner deg med kr. 153.720 pr år; i tillegg fri bolig, etablerings-tilskudd o.a.

☐ **FREDSKORPSET** søker for tiden spesielt etter:

Realfaglærere, lærere i landbruksfag og andre praktiske fag til videregående skoler i Tanzania og Zambia, en radiograf m/stråleterapi til Nicaragua; samt fysioterapeuter til Tanzania og Botswana.

Ja, jeg vil gjerne vite mer om Fredskorpsets arbeid og mulighetene for engasjement.

NAVN:
ADR.:
POSTNR.: STED:
TLF.: ALDER:
YRKE:
SIVILSTATUS:

NATUR & MILJØ 4/93

SEND KUPONGEN TIL: NORAD, FREDSKORPSKONTORET, POSTBOKS 8034 DEP. 0030 OSLO 1.
TLF: 02-31 44 00/31 44 79.

REDDET: I fjor sommer hadde mange av arbeiderne i det østtyske selskapet Foron oppsigelsen i lomma. Nå produserer de miljøvennlige kjøleskap, og frykter ingen arbeidsledighet. (Foto: Ann-Kristine Jansson)

KJØLESKAPET REDDET ARBEIDSPLASSENE

NIEDERSCHMIENBERG (Natur & Miljø): – Kjøleskapet reddet landsbyen vår fra arbeidsledighet og fraflytting, sier Siegfried Slottig i Foron, den østtyske bedriften som lanserte verdens første kjøleskap uten miljøfarlige gasser.

N&M • GABRIELE RICHTER

Da bedriften i fjor sommer kom på markedet med sitt nye kjøleskap, reagerte gigantene i bransjen med en voldsom bakvaskelseskampanje. Men Foron lyktes likevel. Nå er ordrebøkene fulle, og i sommer fikk bedriften miljøvernprisen «Deutscher Umweltpreis '93».

Tyske kunder, som er skremt av hull i ozonlaget og drivhuseffekt, står på venteliste for å kjøpe det nye kjøleskapet, som har

propan og butan som kjølemiddel.

De 500 arbeiderne hos Foron sliter i tre skift.

– 40 kroner timen er ikke mye, men vi er lykkelige fordi vi har fått beholde jobben. Kjøleskapet har reddet landsbyen vår fra arbeidsledighet og fraflytting, sier Erich Uhlig.

Fabrikkbygningen ser fremdeles ut som i DDR-dager – gammeldags og nedslitt. Men nye maskiner tyder allerede på bedre

dager for landsbyen Niederschmienberg, som ligger i et fattig utkantsstrøk like ved den tsjekkiske grensen.

– For et år siden skulle fabrikkene nedlegges. Nå klarer vi snart ikke lenger å ta imot nye bestillinger, forteller markedsdirektør Siegfried Slottig.

Men da kjøleskapet ble lansert for et år siden, var situasjonen en annen. De sju store kjøleskapproducentene i Tyskland så «nykomlingen» som en trussel. Sam-

men med store kjemikonserner hadde de brukt store summer på å utvikle sin egen metode. De satset på kjølemedlet R134a, som ikke ødelgger ozonlaget, men som øker drivhuseffekten. Gigantene sendte ut 17 000 rundskriv til sine forhandlere. «Forons kjøleskap er brann- og eksplosjonsfarlig. Dessuten bruker det for mye strø-

Nesten knekt

– Det var første gang vi for fullt skjønte hva markedsøkonomi kan innebære. Gjennom halve sannheter holdt konkurrentene på å ta knekken på oss. Propan og butan er virkelig brennbart, men blandingen per kjøleskap er på 23 gram. Det tilsvarer omtrent mengden i en sigarett, sier Siegfried Slottig.

For å utelukke selv den minste eksplosjonsfare, har Foron forbedret sin opprinnelige prototyp. Strømforbruket er redusert til 90 prosent av det tradisjonelle modeller med ozonnedbrytende KFK-gasser bruker.

– Uten Greenpeace hadde kjøleskapet aldri kommet på markedet, sier Slottig.

Greenpeace sendte en offisiell klage til myndighetene, slik at de

sju kjøleskapp-gigantene måtte stoppe sine rundskriv til forhandlerne. Greenpeace hadde også finansiert byggingen av Forons prototyp, og støttet senere forhåndssalget gjennom en stor reklamekampanje.

– Det var første gang vi gikk i bresjen for et enkelt produkt. Men vi anså saken som så viktig at vi gjorde et unntak, sier Benny Härlin i Greenpeace Hamburg.

Selskapet, som tidligere het dkk Scharfenstein, fikk inn 70 000 forhåndsbestillinger. I desember i fjor skjønte næringslivet at kjøleskapet kunne bli en gullgrube. East German Investment Trust, som består av tyske investorer i London og to tyske banker, overtok bedriften. De nye eierne investerte 50 millioner kroner og forandret navnet til Foron GmbH.

Stor interesse

– I mars startet vi med en daglig produksjon på 400 kjøleskap. Men etterspørselen er blitt så stor at vi nettopp har doblet produksjonen. Foreløpig har vi heller ikke behov for å drive med reklame, slik at vi kan bruke hver krone til nye maskiner, sier Slottig.

Han forteller at gamle kunder fra Vest-Europa nå har gjenopp-tatt kontakten med bedriften, som i DDR-tiden produserte én million kjøleskap årlig. Allerede for 55 år siden hadde dkk Scharfenstein produsert noen propan-butan kjøleskap, men andre verdenskrig satte en stopper for denne forsøks-produksjon.

– Vi har også mange nye in-teresserenter fra utlandet, for eksempel fra USA og Japan. Til og med Kina har nylig kommet med en forespørsel, forteller Slottig.

De sju bransje-gigantene har nå innsett at kampen mot Foron er nytteløs. Et par av dem har til og med bedt om unnskyldning for sin bakvaskelseskampanje.

– Vi var usikre. Plutselig dukket det opp en outsider, som ris-tet oss våken, sier Beatrice Pirkham, pressetalskvinne hos selskapet Bauknecht.

Bosch-Siemens og Liebherr har nylig introdusert hver sin butan-modell. De andre store selskapene vil komme etter neste år. Foron er ikke særlig glad for denne konkurransen, men Greenpeace jubler.

– Kampen ga resultat. Propan-butan metoden innebærer en revolusjon for hele kjøleindustrien, sier Wolfgang Lohbeck i Greenpeace Hamburg. ■

Miljøtesten

Nå kommer de: KFK-frie kjøleskap

Fra august kan du få kjøpt kjøleskap uten kjølemiddel og isolasjon som ødelegger ozonlaget. Energiforbruket er også mye lavere enn ryktene vil ha det til. Fire av 40 kjøleskap som er vurdert i Naturvernforbundets miljøtest får karakteren BRA.

N&M • VIGDIS TOTLAND og RUTH SCHUKALLA

Bosch og Siemens er først ute med de nye kjøleskapene uten ozonnedbrytende gasser og drivhusgasser. Her er både de «harde» KFK-gassene R11 og R12 og de «myke» HKFK-gassene erstattet med pentan og butan som henholdsvis isolasjons- og kjølemiddel. I denne miljøtesten er derfor kjøleskapene fra Bosch, KDR3700, KTR1570 og KTR1501, og Siemens KD37R00 rangert som BRA. Disse kjøleskapene har også et forholdsvis lavt energiforbruk. Ryktet om at KFK-frie kjøleskap bruker mye mer energi enn de gamle modellene ser derfor ikke ut til å være sant. Men er disse nye stoffene som brukes nå virkelig mer miljøvennlige?

– Miljøeffekten av pentan og butan er ubetydelig sammenliknet med virkningen av KFK- og HKFK-gassene, sier Fredrik Theisen i Naturvernforbundet.

De tradisjonelle KFK-gassene R11 og R12 bidrar både til ødeleggelsen av ozonlaget og drivhuseffekten. De har lang levetid og er tungt nedbrytbare. Fra 1995 vil KFK være forbudt i Norge.

Tegning: Anders Norman

«Myke» HKFKer som for eksempel R22 er også ozonnedbrytende og drivhusgasser, men de brytes raskere ned enn KFKene R11 og R12. Virkningene på ozonlaget blir derfor mindre. R22 benyttes i isolasjon i noen av de testede kjøleskapene.

I mange kjøleskap brukes nå de såkalte HFK-gassene, for eksempel R134a som kjølemiddel. De inneholder ikke klor og brytes raskere ned enn R11 og R12. R134a er ikke ozonnedbrytende, men har betydelig drivhuseffekt. Du bør derfor velge et kjøleskap med pentan og butan i stedet.

Lett nedbrytbar

Pentan er et lettflyktig hydrokarbon som brytes fort ned. Den har ingen ozonnedbrytende virkning og drivhuseffekten er helt ubetydelig. Butan brytes relativt raskt ned til karbondioksid (CO₂) og vann. Ulempen med butan og pentan er at de kan danne bakkenær ozon når de reagerer med andre forurensninger i lufta, for eksempel nitrogenutslipp fra biler, men utslippene fra kjøleskap er så små at de ikke vil bety noe.

I denne miljøtesten har vi prøvd å finne fram til de mest miljøvennlige kjøleskapene på markedet. Vi har bedt produsentene sende oss opplysninger om KFK-fattige og/eller energisparende kjøleskap. Derfor inneholder ingen av kjøleskapene i denne testen R11 eller R12, som er blant de verste KFK-gassene.

Det er store omlegginger på gang i kjøleskapsbransjen, og mange importører jobber på spreng med å få de nye KFK-frie modellene til Norge. Siemens og Bosch ser ut til å være ledende i denne utviklingen. AEG er ikke på banen ennå, men opplyser at

det jobbes med utprøving av et vakuum-system som et alternativ til R134a. Gram og Elektrolux har noen lavenergikjøleskap, men dessverre ingen uten HFK. De har derfor kommet dårlig ut av denne miljøtesten.

Kjøleskap med et totalforbruk på over 1,5 kWh per døgn har også fått et rødt merke i miljøtesten vår. Generelt er det slik at store kjøleskap bruker mer energi enn små innebygde kjøleskap, men store skap bruker samtidig mindre energi per volumenheter. For å gjøre sammenlikningen mer rettferdig, har vi i tabellen oppgitt hvor mye energi kjøleskapet bruker per 100 liter nyttevolum. Det finnes imidlertid både store og små alternativer med et lavt strømforbruk, uavhengig av om kjøleskapet har innebygget fryseboks eller ikke. Derfor har vi sagt at totalforbruk på opptil 1,0 kWh per døgn er bra, fra 1,0 kWh per døgn til 1,5 kWh er passe og alt over dette er dårlig. ■

TIPS

● Når du velger kjøleskap bør du derfor først og fremst velge en modell uten KFK (R11 og R12) og uten HFK (R134a). Hvis du ikke finner en passende modell i denne tabellen, kan det lønne seg å vente til årsskiftet. Da vil det være flere gode modeller uten ozon- og klimaeffekt.

● Et KFK-fritt kjøleskap er ikke nødvendigvis et energisluk. Sjekk energiforbruket nøye og velg modellstørrelse etter behov.

● Spør etter garanti for reservedeler, det vil si i hvor lang tid firmaet kan garantere at du får kjøpt reservedeler til kjøleskapet.

● Skraphandleren har plikt til å ta imot hvitevarer, men sjekk om han taper KFK-holdig kjølemiddel før han leverer kjøleskapet fra seg.

● Ring kommunen og krev at de utvikler et system for tapping/håndtering av KFK-holdige kjøle- og isolasjonsmidler i gamle kjøleskap (etter modellen fra Norsk Kjøleindustri AS i Stavanger, omtalt i N&M 3/93).

Tabell på neste side

Slik er kjøleskapenes miljøplasseringer:

dårlig passe bra										
Type kjøleskap	Fritt Inneb. Kombi	Høyde Bredde Dybde	Netto-volum	Inne-bygd frys	Energi pr. døgn i kWh	Energi pr.100 liter	Isola-sjon	Kjøle-middel	Veil. pris	Kommer i handelen
Bosch KDR3700	F	H: 187 B: 66 D: 66	364	Nei	0,35	0,10	Pentan	Butan R600a	7000,-	8/93
Siemens KD37R00	F	H: 187 B: 66 D: 66	364	Nei	0,36	0,10	Pentan	Iso-butan	7000,-	8/93
Bosch KTR1570	F	H: 85 B: 55 D: 60	142	Nei	0,48	0,34	Pentan	Butan R600a	3400,-	8/93
Bosch KTR1501	K	H: 85 B: 55 D: 60	142	Ja	Ikke data ennå	Ikke data ennå	Pentan	Butan R600a	3700,-	8/93
Bosch KSK3613	F	H: 187 B: 60 D: 60	178 + 168	Nei	0,80	0,23	Pentan	R134a	6200,-	12/93
Siemens KK36E00	K	H: 195 B: 66 D: 62	235 + 89	Nei	0,95	0,29	Pentan	R134a	8000,-	8/93
Siemens KI25R01	I	H: 123 B: 56 D: 55	246	Nei	0,85	0,34	Pentan	R134a	5590,-	10/93
Bosch KSR2400	F	H: 127 B: 60 D: 60	237	Nei	0,8	0,34	Pentan	R134a	4200,-	12/93
Bosch KIR2501	I	H: 123 B: 56 D: 55	246	Nei	0,95	0,39	Pentan	R134a	6100,-	10/93
Bosch KTF1412	F	H: 85 B: 50 D: 60	131 + 7	Ja	0,64	0,47	Pentan	R134a	3100,-	12/93
Bosch KTR1541	F	H: 85 B: 50 D: 60	144	Nei	0,74	0,52	Pentan	R134a	3600,-	9/93
Siemens KT14N00	F	H: 85 B: 55 D: 60	136	Ja	0,85	0,6	Pentan	R134a	2790,-	12/93
Bosch KSC35228	F/K	H: 187 B: 60 D: 57	180 +67 +75	Ja	0,95	0,53	Pentan	R134a	9100,-	12/93
Bosch KGV2601	F/K	H: 150 B: 60 D: 60	194 + 55	Ja	1,05	0,42	Pentan	R134a	5700,-	12/93
Bosch KGV3101	F/K	H: 170 B: 60 D: 60	194 + 90	Ja	1,1	0,39	Pentan	R134a	6000,-	12/93
Bosch KIL2335	I/K	H: 123 B: 56 D: 55	209 + 19	Ja	1,18	0,52	Pentan	R134a	6800,-	10/93
Siemens KI23L01	I	H: 123 B: 56 D: 55	209 + 19	Ja	1,2	0,52	Pentan	R134a	5490,-	10/93
Bosch KGV3601	F/K	H: 185 B: 60 D: 60	229 + 90	Ja	1,24	0,39	Pentan	R134a	6500,-	12/93
Siemens KI32V	I	H: 179 B: 56 D: 55	260 + 40	Ja	1,25	0,42	Pentan	R134a	7390,-	10/93

Type kjøleskap	Fritt Inneb. Kombi	Høyde Bredde Dybde	Netto-volum	Inne-bygd frys	Energi pr. døgn i kWh	Energi pr.100 liter	Isola-sjon	Kjøle-middel	Veil. pris	Kommer i handelen
Bosch KSV2621	F/K	H: 148 B: 60 D: 60	189 + 67	Ja	1,25	0,49	Pentan	R134a	5300,-	12/93
Bosch KIV3233	I/K	H: 179 B: 56 D: 55	260 + 40	Ja	1,26	0,42	Pentan	R134a	10 000,-	10/93
Bosch KSV31218	F/K	H: 169 B: 60 D: 60	240 + 67	Ja	1,28	0,42	Pentan	R134a	5700,-	12/93
Bosch GSU2602	F	H: 166 B: 66 D: 66	212	Ja	1,29	0,61	Pentan	R134a	8600,-	9/93
Siemens KG36E01	K	H: 187 B: 60 D: 60	224 + 97	Nei	1,45	0,45	Pentan	R134a	6990,-	1/94
Bosch KGE3613	F/K	H: 187 B: 60 D: 60	224 + 97	Ja	1,44	0,45	Pentan	R134a	7400,-	12/93
Siemens KG36V01	K	H: 186 B: 60 D: 60	229 + 90	Nei	1,7	0,39	Pentan	R134a	6120,-	12/93
Bosch KGE3413	F/K	H: 187 B: 60 D: 60	176 + 137	Ja	1,5	0,48	Pentan	R134a	7400,-	12/93
Siemens KG34E01	K	H: 187 B: 60 D: 60	179 + 137	Nei	1,5	0,48	Pentan	R134a	6990,-	1/94
Bosch KGS3701	F/K	H: 185 B: 60 D: 60	230 + 83	Ja	1,69	0,54	Pentan	R134a	6500,-	12/93
Siemens KI30M	I	H: 179 B: 56 D: 55	214 + 69	Ja	1,65	0,58	Pentan	R134a	6995,-	10/93
Bosch KIM3000	I/K	H: 179 B: 56 D: 55	214 + 69	Ja	1,65	0,58	Pentan	R134a	9600,-	10/93
Bosch GSD36148	F	H: 187 B: 60 D: 60	289	Ja	1,7	0,59	Pentan	R134a	6800,-	9/93
GRAM LER200	F	H: 127 B: 60 D: 60	196	Nei	0,28	0,14	HCFC/142b	R134a	5590,-	d.d.
Electrolux RP1448SLG	F	H: 175 B: 60 D: 60	288	Nei	0,35	0,12	R134a	R134a	6700,-	d.d.
GRAM KI221	I/F	H: 129 B: 54 D: 55	217	Nei	0,65	0,29	R22/R142b	R134a	4830,-	d.d.
GRAM KI148	I/F	H: 94 B: 54 D: 55	148	Nei	0,56	0,37	R22/R142b	R134a	4655,-	d.d.
GRAM KFI138	I/K/F	H: 94 B: 55 D: 55	112 + 23	Ja	0,76	0,56	R134a	R134a	4820,-	d.d.
Electrolux TR1066SLG	K	H: 200 B: 60 D: 60	184 + 101	Ja	0,85	0,46	R134a	R134a	10 500,-	d.d.
GRAM KFI208	I/F/K	H: 129 B: 54 D: 55	167 + 29	Ja	0,92	0,47	R22/R142b	R134a	5420	d.d.

Dei store fiskeauga

AV JON FOSSE

ILL: ANNETTE HALVORSEN

I

EG GÅR NED TIL BRYGGA, ei gammal brygge, nokre stokkar, etter kvart ganske rotne og morkne, bolta saman, mellom stokkane ligg større og mindre steinar. Glatte steinar på brygga. Eg går ut på brygga, med fiskestonga i den eine handa, med ei tiliters svart bensinkanne i den andre. Eg legg frå meg fiskestonga på brygga. Eg set frå meg bensinkanna. Eg løyser fortøyinga til båten frå pålen på brygga. Eg dreg inn båten. Ein gammal robåt, i tre, ein trekvit strandebarmar, bygd av ein granne. For eg er i Strandedarm, Hardanger. Det er sommarkveld. Og eg skal ut på fjorden for å fiske. Eg dreg inn båten, forsiktig, så ikkje framstomnen skal slå seg mot brygga. Eg tar fiskestong og bensinkanne og stegar ned i båten. Eg løyser fortøyinga framme, skubbar ifrå. Eg går bak, løyser fortøyinga bak. Eg tar ut ei åre, padlar meg eit stykke ut i fjorden, kjem meg klar bøyen og fortøyningsbandet. Eg løyser den gamle trehestars påhengsmotoren, set den ned i fjorden. Etter nokre smell frå startsnora, får eg start på påhengsmotoren. Eg set meg ned på den bakerste tofta og så glir båten og eg langsmed landet. Eg tar opp fiskestonga, eg slepper ut sluken. Eg dreg langsmed landet, kanskje innerter i fjorden, innerter mot nokre holmar, båten og eg sig rundt holmane, i måkeskriket, eller eg dreg utetter i fjorden, over ein elvos, der gjerne auren står. Båten med meg om bord glir sakte langsmed landet. Eg sit i den veike dirringa frå påhengsmotoren, som spreier seg gjennom treverket i båten. Eg sit i den jamne vogginga opp og ned frå bølgiene i fjorden. Eg ser mot landet, mot husa. Eg tenkjer. Eg kan ikkje hugse kva eg tenkjer på, men eg veit at eg tenkjer. Og brått kan ein fisk nappe. Eller ein fisk kan bite. Brått kan ein aure vrenge seg over vassyta nokre meter bak båten, fast på kroken. Og fiskestonga står i sitt stramme spenn. Eller ingen fisk nappar eller

bit. Eg sit berre roleg på bakerste tofta, dreg sakte langsmed landet.

Og så dreg eg ut midtjords. Eg stansar påhengsmotoren, tar den opp or sjøen. Eg går og set meg ned på tofta midt i båten. Eg slepper ut snøret, famn etter famn fer ut. Eg ser snøret gli ut og gli ut. Eg tenkjer på kor langt det er ned til botnen. Eg ser snøret gli ut og gli ut. Eg sit i ein liten trebåt, mellom meg og vassyta er der nokre tynne plankar, klinka saman av ein granne. Eg ser mot huset der grannen bur, mot båtbyggjarverkstaden hans. Eg ser mot plankane i båten. Eg ser at det pipar inn vatn mellom foringane i plankane. Eg ser mot snøret, det renn og renn ut. Eg tenkjer på kor uendeleg langt det er ned til botnen. Eg ser mot fjorden. Eg ser mot bølgiene som voggar båten og meg, opp og ned. Eg ser at snøret sluttar å renne ut. Eg sveivar inn nokre gonger. Eg begynner å pilke. Eg tenkjer på kor langt det er ned til botnen av fjorden, kor lite som skil meg frå fjordjupet under meg. Eg ser kor langt det er inn til land. Og eg tenkjer at eg aldri ville ha klart å sømje heilt inn til land. Eg sit og pilkar. Eg merkar vinden i ansiktet. Eg merkar vinden i håret. Eg kjenner vinden gå gjennom kledda. Båten og eg voggar, opp og ned, i bølgiene. Eg ser mot husa langt der inne, dei ligg så små langsmed fjorden, under dei høge fjella. Eg ser mot Folgefonna, høgt, i alt sitt kvite, der oppe. Og langt der nede, under fonna, under fjellet, går ein smal veg utover langs fjorden, nokre hus attmed vegen. Eg tenkjer på alle som har budd i husa, alle eg hugsar fra barndommen min, alle som no er døde. Eg ser mot kyrkja. Eg ser mot kyrkjegarden. Eg tenkjer på alle eg kjenner frå barndommen min, som no er der, i kvar si grav. Eg voggar, opp og ned, i bølgiene. Kan-

skje nappar ein fisk, kanskje ikkje. Kanskje bit ein fisk. Fiskestonga bøyer seg. Eg reiser meg opp i båten. Eg står og sveivar inn. Eg ser ned i fjorden, ser fisken skøyne seg oppover i fjorden. Eg får fisken over ripa. Fisken slår og slår med sporden. Fisken kastar på seg der den ligg på tilja. Dei store fiskeauga. Eg grip rundt fisken, stikk tommelen min inn mellom gjellene, dreg til, blodet sprutar. Eg ser fiskeauga. Eg ser blodet spreie seg over treet i tiljene. Nokre rykningar i fiskekroppen. Eg står og voggar med båten og bølgiene. Eg set meg ned. Eg ser mot himmelen over meg. Eg tenkjer at slik er livet, fisk og dyr må drepast. Eg ser skyene på himmelen. Eg ser mørkret senke seg sakte.

II

KANSKJE ER DET SLIK AT opplevingane nokre situasjonar gir, gjerne opplevingar i situasjonar ein set seg sjølv i gong etter gong, etablerer eit slags mønster også til andre situasjonar ein er i, dei blir ein slags grunnsituasjonar: eg har for eigen del tenkt at den situasjonen eg er i når eg om sommaren er i ein liten trebåt ute på fjorden, ikkje er så ulik den situasjonen eg er i når eg skriv litteraturen min.

Eg veit ikkje kor gløgg ein slik tanke er men slik båten og eg er i rytme, frå bølgiene, når eg er i ein båt ute på fjorden, slik skal også skriftinga mi vere i sin rytme. Og noko skal kunne skje: vil fisken bite? Ein stor? Ein liten? Kva slags fisk? Og vil det komme til å blåse opp? Vil båten halde i den stormen som kan komme? Vil eg, i så fall, komme meg velberga i land? Og kva vil skje med den eg skriv om? Og fjorden i sitt djup, kva løyner den? Kva løyner seg i litteraturens djup, langt der nede? Og så stillheten, den veldige stillheten, den stillheten som er så stor at den til og med lar mine døde venner igjen bli til for meg. Den stillheten vil eg og så gjerne skrive fram i litteraturen min. Og så vinden. ■

JON FOSSE er født i 1959, oppvokst i Hardanger, men har bodd flere år i Bergen. Han debuterte i 1983 med romanen «Raudt, svart». Siden har han gitt ut omlag 12 bøker, både romaner og diktsamlinger.

ANNETTE HALVORSEN er født i Bodø i 1963. Hun er utdannet ved Statens Håndverks- og Kunstindustriskole 1983–88, tok diplom i august 1988. Halvorsen har jobbet som frilans illustratør siden 1989, mest med skolebøker og barne- og ungdomsbøker.

(Foto: Guri Dahl)

**Statoil gjør det enklere.
Hos oss kan alle tanke
blyfritt - hele tiden!**

Har du bil, kan du kjøre blyfritt. Så greit er det! I Statoils nye bensinkvalitet er blyet erstattet med kalium, som er like bra for bilen, men langt bedre for miljøet. Naturen blir spart for tonnevis av bly – **og selv sparer du opptil 20 øre pr. liter!**

Den nye bensinen er kun interessant for deg som hittil har vært nødt til å tanke blyholdig bensin – enten hver gang eller av og til. Du har nå fått et nytt og mer miljøvennlig alternativ.

Bruker du vanlig blyfri bensin allerede, skal du bare fortsette med det. Din bil trenger verken bly eller kalium.

Nå er samtlige Statoil-stasjoner i 10 av landets fylker helt blyfrie!
Overgangen til et fullstendig blyfritt stasjonsnett er i full gang. I ti fylker er blybensinen nå historie (i hvert fall hos Statoil!). I alt kan mer enn 300 stasjoner tilbyden nye bensinkvaliteten i løpet av juni. Vi har lovet oss selv og våre kunder at alle våre stasjoner skal være blyfrie innen gassflammen tennes på Stampesletta i februar '94. Opplopssiden nærmer seg, men som de gode nordmenn vi er, ligger vi selvsagt "to foran skjemaet"!

Velkommen innom!

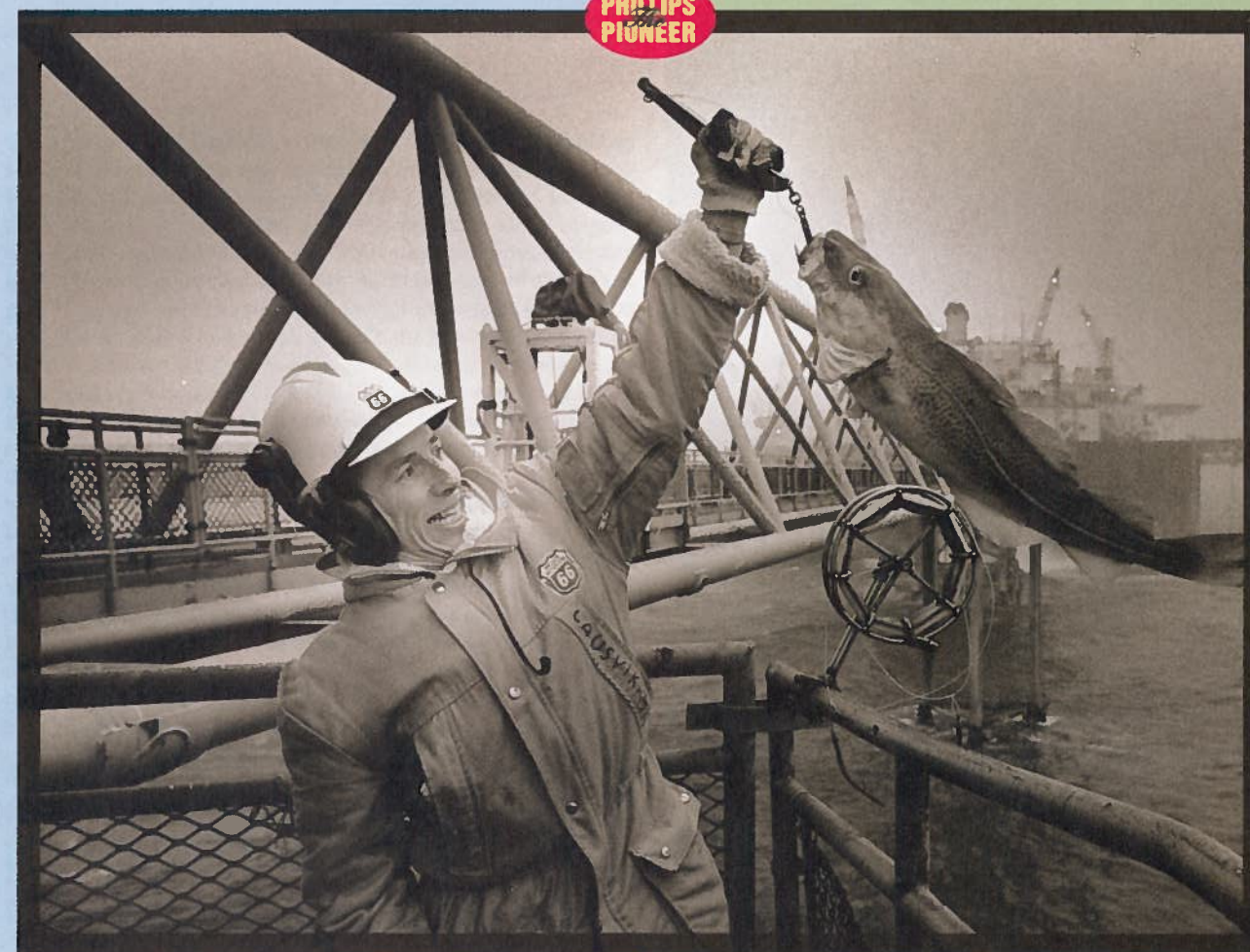

GRØNNE STASJONER ER BLÅ OG ORANGE!

Statoil Norge AS

I FØLGENDE FYLKER ER STATOIL-STASJONENE NÅ HELT BLYFRIE: Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Aust-Agder, Vest-Agder, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag.

I fritiden på Ekofisk går sykepleier Bjarne Gausvik ut på flammebroen for å fiske seg en torsk eller to. I løpet av et skift på Ekofisk har han dekket familiens behov for fisk i lang tid fremover. Og Eko-torsk er ungenes livrett!

PÅ EKOFISK DRAR VI OPP REN MAT HVER DAG.

I havet rundt Ekofisk er det store mengder av ren, frisk fisk. Plattformene synes å ha en "rev-effekt" som gjør at fisken trives rundt plattformbeina. Fiske er derfor blitt en naturlig fritidsaktivitet på Ekofisk.

Phillips bruker store ressurser på å drive oljeinstallasjonene på en slik måte at aktiviteten ikke gir skader på livet i havet. I 1992 ble det brukt over 100 millioner kroner på forskjellige miljøtiltak/-prosjekter. Phillips gir også betydelig støtte

til forskjellige institusjoner som driver forskning og utdanning innen miljøvern.

Et av våre egne tiltak er miljøopplæring for ansatte. Vi tror at det å bevisstgjøre og gi kunnskap til den enkelte medarbeider om det ytre miljøet, er svært viktig. Miljøvern starter med oss selv – fra det å ha holdninger som går på forebygging av akutte utslipp, til det å være kreativ og finne nye tekniske løsninger som kan forbedre prosesser slik at utslipp reduseres eller elimineres.

Phillips arrangerer kontinuerlig miljøkurs både på land og i Nordsjøen – for bl.a. plattform-sjefer, borepersonell, verneombud og sikkerhetspersonell.

Og vi ser hver dag at slike kurs gir matnyttige resultater.

Her er en av oppskriftene på Eko-torsk: Torskefiletene stekes i olivenolje. Krydres med salt og pepper, og anrettes på en seng av grønnsaker (gulrot, persillerot, kålrot, blomkål og squash – 75 g av hver). Smørsaus (2 dl hvitvin, 2 dl fiskekraft, 3 sjalottløk, 100 g smør, 0,5 dl fløte, salt, pepper og basilikum) fordeles rundt. Pynt gjerne med en urtekvast på toppen. Serveres med kokte poteter.

**PHILLIPS
PETROLEUM
COMPANY
NORWAY**
POSTBOKS 220
4056 TANANGER
TELEFON 04 69 11 22

Skogsdrift – en trussel mot arts mangfoldet?

Av **ARNODD HÅPNES**
og **REIDAR HAUGAN,**
Siste sjanse

■ ■ Forstkandidat Wilhelm Elsrud konkluderer i sitt innlegg i N&M 2/93 med at det flersidige skogsbruk som drives i Norge i dag ikke er noen fare for arts mangfoldet. Vi vil knytte en del generelle økologiske kommentarer til de 5 delpunktene Elsrud nevner i sitt innlegg.

Punkt 1: Våtmark/fuktskog

Det blir fortsatt grøftet fuktskoger i Norge. Dette bør ikke forekomme. Et annet viktig økologisk problem er at randsonene som avsettes etter hogst mot slike biotoper ofte er for smale. Dette medfører en uttørring som endrer miljøet i randsonene nesten like mye som ute på ei hogstflate. Mange randsoner er med andre ord for smale til å ha bevarende effekt i forhold til spesielle biotoper, og særlig i forhold til de fuktigere typene. Dette påvirker spesielt lavfloraen. Samtidig ligger slike områder ofte langt fra hverandre slik at genetisk utveksling og/eller spredning i praksis ikke finner sted for mange sårbare arter. Et annet moment er at fuktige skogstyper (også inkludert høgstaude- og storbregneskoger) er de mest klimatiske og økologisk stabile områdene i barskogen. Brann har vært en hyppig og naturlig økologisk faktor i tørre barskogstyper i Norden (40–150 års sykluser; se Zacrkrissson i Oikos 29–1977, Skog & Forskning 1991), men som oftest har fuktskog stått urørt av branner. Slike områder har derfor fungert som overlevingsområder for en del arter, og mange sjeldne/truede insekter, lav og sopparter som ikke tåler uttørring etter brann eller hogst finnes nettopp her. På grunn av moderne skogsbruk er disse artenes leveområder i dag sterkt redusert, og intakte skogområder av denne typen er derfor svært verdifulle. Lavarten hul-drestry er en kjent brann- og tørkeskyende art.

Punkt 2: Død ved

Mange arter er helt avhengige av død ved. Det gjelder f.eks. 684 norske billearter. Halvparten av artene på «Rød liste over sjeldne og trua arter i Norge» (DN 1992–6) er tilknyttet død ved i ulike nedbrytningsstadier. Undersøkelser i hele Oslo kommunes skoger og fra over 80 skogområder på Østlandet generelt (utført av «Siste Sjanse») viser at hvis det finnes død ved, så mangler svært ofte flere nedbrytningsstadier og større dimensjoner. Spesielt arter som er tilknyttet grove dimensjoner og sterkt nedbrutt ved har store problemer i dagens skoger. Det vi ofte finner er relativt nydød ved fra barkebilleperioden. Mange arter sprer seg svært seint, og perioder med lite død ved i skogen vil ut-

rydde hele samfunn av arter som er tilknyttet død ved. Dette vil spesielt ramme fuktige vegetasjonstyper (sml. punkt 1). For å finne områder med urskogspreg har «Siste sjanse» tatt i bruk en del såkalte indikatorarter. Indikatorarter er lette å kjenne, har snevre livskrav, og finnes vanligvis hvis miljøet er tilstrekkelig urørt. De sier derfor mye om områdets kvaliteter med sin tilstedeværelse. Noen arter er mindre tolerante (høg indikatorverdi), og andre har større toleranse (lavere indikatorverdi) for miljøpåvirkninger. Det viser seg at det er få områder med urskogskarakter igjen på Østlandet.

Punkt 3: Lauvskog

Vi har hatt en økning av totalt lauvinnslag de siste ti-åra i forhold til hva som fantes i 1920-åra. Et punkt som her er viktig å ta med, er at det likevel har skjedd en omfordeling av hvor vi finner lauvskogen i dag i forhold til før. Tidligere var det høge konsentrasjoner på mindre arealer, mens det nå er lavere konsentrasjon på større arealer (jfr. Skogforsk 15/92). Store, gamle og døde lauvtrær er sjeldnere enn før. Hvittryggspetten er nå nesten forsvunnet fra Østlandet. Den foretrekker skog med stort innslag av lauv, og særlig innslag av dødt lauvvirke (Skogforsk 15/92). Høyere konsentrasjon av lauvtrær i enkelte områder, og generelt større og flere trær som får stå i naturlig omløp er derfor nødvendig å etterstrebe hvis vi ønsker å ta vare på arter som hvittryggspett.

Punkt 4: Gammel skog

I skogfylket Hedmark går andelen av skog eldre enn 160 år stadig tilbake og 12 prosent av skogen er eldre enn 120 år. På Østlandet generelt er andelen over 160 år 0,5 prosent (jfr. landsskogtakseringen). Dette viser at andelen gammel skog i biologisk forstand er minimal. Når andelen gammel skog stadig minsker i omfang, har vi faktisk en økende trussel om at sjeldne arter tilknyttet slike habitat kan forsvinne i framtida. Livskraftige populasjoner er avhengig av det som for arten er riktig miljø, mange nok individer av arten, genetisk variasjon og muligheter for spredning til andre områder. Dessverre vet man idag lite om hvordan mange av artene sprer seg. Mye tyder imidlertid på at indikatorartene har en komplisert spredningsbiologi som omfatter flere arter som er avhengige av hverandre, eller som sprer seg enkelt, men sakte. Registreringer av lavarten mjuktjafs er et eksempel. Under registreringer av en av verdens største forekomster av arten i Begnadalføret i 1993, ble det avslørt at mjuktjafs enda ikke hadde klart å spre seg inn i skog som ble herjet av skogsbrann i 1905. Dette på tross av at tildels storvokst granskog vokser på stedet i dag, og at det er forekomster av arten på alle kanter.

Punkt 5: Hogstflater

Forskjellen mellom et område som er drevet med moderne skogsbruksmetoder og et i utgangspunktet klimatiske og topografisk likt område som har urskogspreg, er at den drevete skogen har mange individer av få arter, mens urskogen har få individer av mange arter. Det er mange flere arter i urskogen på grunn av at her vil også arter som er ekstremt

tilpassa særegne miljøer finne livsvilkår. De fleste av indikatorartene «Siste Sjanse» benytter er bare funnet i naturskog eller urskogslignende områder. Disse artene kan ikke overleve i andre habitater. En stor del av arts mangfoldet i barskog er for øvrig knyttet til død ved i ulike nedbrytningsstadier (jfr. pkt. 2) og slikt miljø er sjeldent til stede i drevet skog. Kurset «Rikere skog» har dessverre liten biologisk verdi når det gjelder den «lavere flora og fauna», og det er her en virkelig finner mange av artene i barskogen. Hvis skogsbruket skal drives på en måte som ivaretar det naturlige arts mangfoldet må det tas videre hensyn. På store arealer kan det drives et flateskogsbruk med alminnelige flerbruks-hensyn. I noen områder må det derimot tas spesielle hensyn. Dette betyr bl.a. breiere randsoner mot sårbare områder, sikring av kontinuerlig tilgang på død ved, ikkehogst i spesielt sårbare bestand, «korridorer» med skog mellom gammelskogsområder, og gruppehogst og gjennomhogst for å bevare klimaet i skogen. ■

Våtmarkene og mangfoldet

Av **RAGNVALD AAHEIM,**
forstkandidat.

■ ■ I N&M 2/93 gir forstkandidat Wilhelm Elsrud uttrykk for at det ikke er skogsdriften som truer arts mangfoldet i skogene, men forurensningen. Han nevner fem biotoper og mener at disse er store nok til at det naturlige mangfoldet av arter fortsatt kan bestå.

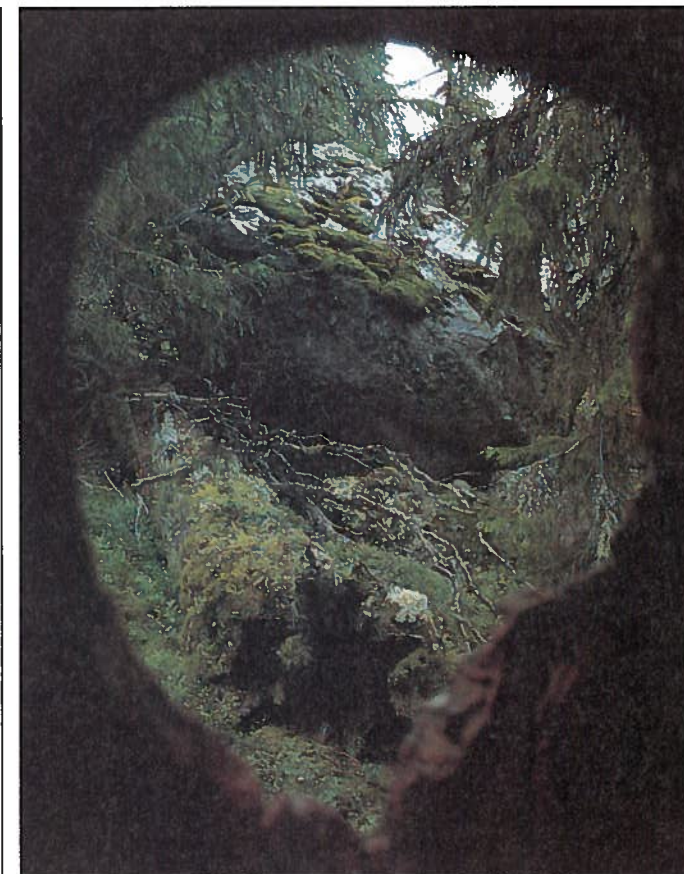
Når det gjelder våtmarksområder får vi vite at det nesten er slutt med grøftingen og at det siste registrerte tall er 12,2 mill. dekar myr. Dette er Landskogtakseringens tall for alle takserte fylker, unntatt Finnmark.

En annen offisiell registrering – «Landbruksteling 1989» – kommer imidlertid til et annet resultat, nemlig 8,6 mill. dekar for hele landet, medregnet Finnmark. Etter fradrag av dette fylket blir tallet 8,2 mill. dekar som kan sammenholdes med Landskogtakseringens tall.

De to resultater viser en forskjell så stor at det bør være grunn til å undersøke hva årsaken kan være. Et tilbakeblikk til 1933 er tankevekkende: Den gang fant Landskogtakseringen at det var 21,1 mill. dekar myr i barskogområdet. Av dette ble 16 mill. ført i gruppen «Kan ikke avgrøftes for skogsproduksjon».

Tørrelggingen har i løpet av 60 år hatt et omfang som ingen kunne ane.

Registreringen av myr i naturvernsammenheng må gå ut på å finne frem til det myrareal som er – og vil fortsette å være – i naturtilstand (ikke grøftet). De to vurderingene av dette markslag er så forskjellige at de neppe er egnet som grunnlag for å bedømme om våtmarkene i skogene er «store nok til å bevare artene og at det ikke er noen fare for framtiden». ■

Lær registrering av verdifulle skogområder. (Foto: Bård Bredesen)

Kurs med Siste sjanse

■ ■ Siste sjanse-metoden er utviklet for å finne fram til biologisk verdifulle skogområder, områder med stabilt miljø over lang tid. Ved hjelp av et fåtall «indikatorarter» kan man finne områder der skogsbruket må ta spesielle hensyn. Disse områdene er viktige for truede og sårbare arter. Til høsten har du mulighet til å lære metoden.

Kursene er åpne for alle som er interesserte i skogsbruk og naturvern. Målet er å gi deltakerne kunnskaper nok til å kunne gjennomføre registreringer på egen hånd.

Det er fortsatt ledige plasser på helgekursene, som arrangeres forskjellige steder i Øst-Norge utover høsten. Kursene er beregnet for litt forskjellige geografiske områder.

alt samvær. Lørdag og søndag vil hovedsakelig bli brukt ute i skogen, i urskogsmiljøer med mye sopp, og i bekkeløfter/nord-skråninger med mye skjeggjav. Det vil bli enkel overnatting. Til kursene trenger man sovepose, feltklær (inkl. gummistøvler og regntøy) og evt. håndlupe.

Frist for påmelding er 1.8. for de to første kursene og 9.8. for de to neste. Påmelding til Naturvernforbundet i Oslo og Akershus, Maridalsveien 120, 0461 Oslo, tlf. 22 383 520. Du vil 14 dager etter påmeldingsfrist få beskjed om du har kommet med på kurset, og få nærmere kursprogram.

Kurskostnaden blir ca. 600 kroner per deltaker, eksklusive mat og overnatting. De som har råd må betale full pris. Andre kan

DATO	STED	GEOGRAFISK OMRÅDE	betale en minsteavgift på 200 kroner pluss mat og overnatting for privatpersoner, og 400 kroner pluss mat og overnatting for representanter for bedrifter og det offentlige. ■
13.–15.8	Noresund	Buskerud	
20.–22.8.	Spålen, Nordmarka	Oslo og Akershus, Oppland	
27.–29.8	Imsdalen/Gudbrandsdalen	Hedmark	
3.–5.9	Imsdalen/Gudbrandsdalen	Oppland	
10.–12.9	Noresund	Telemark	

Alle kurs starter en fredag kl. 18 med et kort foredrag og sos-

ting for representanter for bedrifter og det offentlige. ■

NÅ ER SVARTEBOKA OM PVC-PLAST HER

Lurer du på hva som skuffes under teppet når industrien legger fram "fakta" om PVC og miljø? Lurer du på hvilke problemer man lar være å snakke om? Nå kan du bestille Naturvernforbundets fyldige rapport om PVC-plast.

I denne rapporten kan du lese om miljørisikoen som er knyttet til PVC-produkters livsløp, og strategier for reduksjon av denne risikoen. På rapportens 33 sider har vi samlet viktige opplysninger om produksjon, utslipp og nedbryting av PVC-produkter, utslippsstoffenes egenskaper og virkning på miljøet. Her kan du lese om livsløpsanalyser og førevar-prinsippet.

Rapporten er utarbeidet av Norges Naturvernforbund og er et supplement til SEMs (Samarbeidsrådet for Emballasje og Miljø) rapport om utfasing av PVC i engangsemballasje.

Jeg bestiller

..... eks av Naturvernforbundets nye rapport "PVC-produkter, miljørisiko og riskikoreduksjon" til kr 75,-

..... eks av Naturvernforbundets materielliste (gratis)

NAVN: _____

ADRESSE: _____

POSTSTED: _____

SENDES TIL: Norges Naturvernforbund, Pb.2113 Grünerløkka, 0505 Oslo

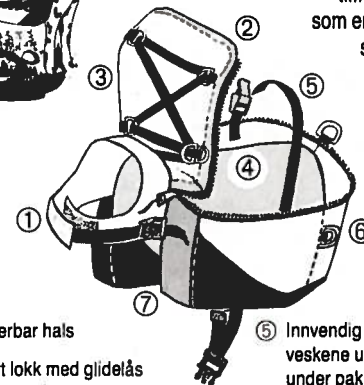
Norges Naturvernforbund er landets største natur- og miljøorganisasjon med nærmere 70 000 medlemmer, inkludert Blekkulfs Miljødetektiver og Natur og Ungdom. Naturvernforbundet har cirka 100 ulike publikasjoner om de fleste emner innen miljøvern.

 **NORGES
NATURVERNFORBUND**

Ny generasjon kløv fra laika

Etter mange års erfaring ved produksjon og bruk av hundekløv kan vi nå tilby en helt nyutviklet kløv som tilfredstiller alle de krav som en brukervennlig kløv skal ha. Den er lett å bære og sitter perfekt på hunden.

- ① Regulerbar hals
- ② Et stort lokk med glidelås rundt hele kløven
- ③ Reim for lasting oppå lokket
- ④ Plass til klær under lokket i fuktig vær
- ⑤ Innvendig reim for å justere veskene ut fra hundens kropp under pakking
- ⑥ Feste for strikkbukgjord hindrer kløven i å skli i hellende terreng.
- ⑦ Skinnforsterkede vesker

Pakkeposer med snørelås leveres som tilleggsutstyr.

VELG NYE LAIKA KLØV TIL HUNDEN DIN!

Leveres i 3 størrelser til en hyggelig pris. VI LEVERER OGSÅ TREKKSELER (nome), KOMBISELER, KOBEL OG HALSBAND, ALT I POLYESTERBAND. Trenger du flere opplysninger? Spør i Sports- eller Zoobutikk.

Du kan og ta kontakt med Nordtro as, tlf. 77 76 55 00. Før 1. okt. tlf. 08 36 55 00
Norsk produsert kvalitet

Leverer du filmen din til oss, er du med på å ta ansvar for naturen

De koselige bildene dine må, som du sikkert vet, fremkalles med kjemikalier som naturen ikke kan bryte ned. Hos Moto Foto har vi destruert denne kjemien i lang tid på et anlegg som har de strengeste renhetskrav i Europa. Hjelp oss å ta vare på naturen, vårt beste fotomotiv.

**EN TIME
MOTOFOTO®**

FARGEbilder PÅ TIMEN

-behandler kjemikalierne miljøvennlig

• Asker • Bærum • Drammen • Fredrikstad • Forus • Galskogen
• Harstad • Haugesund • Horten • Hønefoss • Kongsberg • Narvik
• Notodden • Oslo • Sandnes • Stavanger • Tønsberg

EN VELFORTJENT PAUSE

TORO *Rett i koppen*

DYRE BILER OG DYRE-BILER ...

... soldrevne biler og biler som går på vann. Noen har propell, andre har seil og trenger nok frisk bris i bakkene. Mange miljødetektiver har skrevet inn til hovedkvarteret og vist hvordan de tror og vil at bilene skal se ut i framtida.

N&M • JENS PETTER TOLDNÆS

■ ■ Thea Holten fra Ås har bestemt seg for å blåse i bilen, ellers retttere sagt la vinden blåse på den. «Blekkulf-bilen» er utstyrt med en vindmølle som driver den fram – farvel til bråk og eksos!

■ ■ – Diesel og bensin er ut, det er denne miljødetektiven overbevist om. Blekkulf er overbevist om at du har glemt å sende oss navn og adresse. Gjør du det kommer det en liten overraskelse i posten.

El-bil eller ikke?

■ ■ Alle er avhengige av biler i dag. Selv om du ikke kjører selv, sitter du kanskje av og til på med noen. Når du går i butikken er iskrem,

men, brødet og alle de andre varene levert av biler. Den som glemmer kokeplata får kanskje besøk av en rød bil som sier bæbu-bæbu, mens den som ikke bruker sykkelhjelm må ta seg en tur i en hvit. Skal du bestille et lass sement for å lage en fin skulptur i hagen (ikke gjør det før har spurt) kommer sementbilen osv.osv.

Bilen er altså viktig for oss, samtidig er den et av de største miljøproblemen har. Eksos, bruk av materialer og kraft til å lage biler, bråk, trafikkulykker og all naturen som går med til å lage veier er regningen vi må betale for å få lov til å bruke bil slik vi gjør idag. Denne regningen begynner å bli veldig, veldig stor for alle som lever på

■ ■ – Denne bilen kan også miljødetektiver bruke, skriver Nora Johanne Mellemstrand fra Munkerudåsen i Oslo.

Hun har tegnet en flott dyre-bil med bein istedet for hjul. Tiger'n på rullebrettet ser ut til å være miljødetektiv, og krokodillen er forhåpent-

ligvis av den snille sorten. Hvordan låter en dyre-bil? Brum-brum?

■ ■ Erlend Alm Lerstad fra Ålesund har satset på en soldreven bil. Et skikkelig fartsvidunder som sikkert virker i regnvær også.

jorda, ikke bare for menneskene, men det er vi mennesker som kan og må gjøre noe med det.

Hva kan vi gjøre?

Miljødetektivene som har sendt inn tegninger er med på å vise at det er mange små og smarte ingeniører rundt omkring. Morgendagens biler vil nok forurense mye mindre enn i dag. Likevel vil de kreve veier å kjøre på, de vil skape trafikkulykker, de vil bruke energi selv om det ikke er

bensin. Hva gjør vi da – når vi har funnet opp den «miljøvennlige» bilen, og den ikke er så miljøvennlig likevel? Har miljødetektivene tegnet framtidsbiler til ingen nytte? Nei, men også når vi får miljøvennlige biler bør vi bruke dem så lite som mulig. Finn fram sykkel, svømmeføtter, sparkstøtting, buss, ski, kano, trikk, hoppetokk, tog, hundespenn, sjumilsstøvler, kajakk, rulleskøyter, sparkesykkel og robåt i stedet – og sett i gang!!! ■

EL-BIL: I et stort land som Norge er det kjekt med bil, litt for kjekt kanskje...? Elektriske biler kan løse noe av miljøproblemene, men ikke alt – vi må gjøre litt selv også.

Postboks 2113
Grünerløkka,
0505 Oslo
Telefon: 22-71 55 20

**BLEKKULFS
MILJØDETEKTIVER**

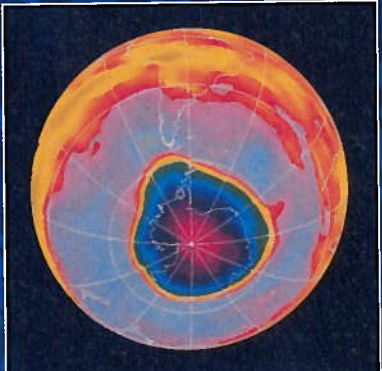
**DEN NASJONALE
SYKKEL-
KONFERANSEN
7-8. OKTOBER**

**93
LILLEHAMMER**

Nærmere informasjon ved henvendelse:
Samferdselsetaten - Tlf. 61 28 93 12

**BEVAR
OZONLAGET!**

Stopp KFK lekkasje
gjennom en
MILJØANSVARSAVTALE
med

 **NORSK
KJØLEINDUSTRI AS**

 NOAH
NOAH LANGØYA AS

Postboks 33 3081 Holmestrand

Brelandet
SYNNEVA HERADSTVEIT - SVEIN NORD

Akvarell- og tekstepos
fra Jostedalsbreen Nasjonalpark, Breheimen Stryn
Kr. 260,- inkl. porto/postoppkrav

Bestiller herved:.....ekspl. av boka *Brelandet*

Navn.....
Adresse.....
Poststed.....

Bestillingen direkte til forlaget NORD 4 BOKVERKSTED
Bredsgården 2, Bryggen, 5003 Bergen
Telefonbestilling: 05 31 41 25, fax 05 31 31 51

MILJØ-ØKONOMI

Eksamensrettet etter- og videreutdanning
Norges landbrukskole (NLH), oktober og november 1993

Målgruppe: Kurset er spesielt relevant for ansatte i statlig, fylkes-kommunal og kommunal miljøforvaltning og andre sektorer med ansvar for miljøhensyn i planleggingen (samferdsel, landbruk, næringsutvikling, reiseliv/bygdeturisme osv.) Kurset vil også være relevant for miljøansvarlige i private bedrifter, lærere på distrikthøgskoler og videregående skoler og personer i miljøvern-organisasjoner.

Formål: Kurset tar sikte på å gi deltakerne innføring i grunnleggende miljø- og ressursøkonomisk teori og praktisk analyseverktøy. Deltakerne skal etter kurset kunne vite når det er ønskelig å igangsette miljøkonsekvensutredninger og nyttekostnads-analyser, og kunne vurdere analyser som er utført.

Tid og sted: 18. - 22. oktober og 22. - 26. november 1993, NLH, Ås.

Kursavgift: Kr. 9.000 inkl. lunsj og kursmaterieil.

Påmeldingsfrist 20. august 1993
Nærmere opplysninger om kurset fåes ved henvendelse til Sekretariatet for etter- og videreutdanning, SEVU-NLH, Boks 5003, 1432 Ås. Tlf. 64 94 75 60. Fax. 64 94 75 05.

**LANDSKAPSØKOLOGI
OG AREALFORVALTNING**

Eksamensrettet etter- og videreutdanning
Norges landbrukskole (NLH), oktober og november 1993

Målgruppe: Miljø- og landbruksfag i kommuner og fylker. Personer som arbeider med eller er opptatt av bevaringsbiologiske problemstillinger.

Formål: Kurset tar sikte på å gjøre deltakerne i stand til å:
- vurdere behovet for økologisk grunnlagsdata i en planprosess
- kunne anvende økologisk kunnskap i en slik prosess
- kjenne virkemidlene som kan brukes for å ivareta økologiske hensyn i arealplanleggingen.

Tid og sted: 15. - 19. november og 6. - 10. desember 1993, NLH, Ås

Kursavgift: Kr. 9.000 inkl. kursmaterieil.

Kurset gis av Institutt for biologi og naturforvaltning.

Påmeldingsfrist 10. september 1993
Nærmere opplysninger om kurset fåes ved henvendelse til Sekretariatet for etter- og videreutdanning, SEVU-NLH, Boks 5003, 1432 Ås. Tlf. 64 94 75 60. Fax. 64 94 75 05.

Ingen drivhusgasser
Ingen luftforurensing
- det elektriske toget!

NSB

DAT
Pb 31, 9520 Guovdageaidnu, tel 08 45 67 72, fax 08 45 67 88,
samisk bokforlag og musikkelskap, har Nils-Aslak
Valkeapääs bøker lyrikkbilledverket Beaivi áhčážan og
oversettelsen Solen min far, Ruoktu Váimmus og
oversettelsen Vidderna inom mig - og selvfølgelig musikk
joikesymfonin Sámi, luondu gollerisku på CD, dobbel-CDen
klassikern Sápmi lottážan, Eanan eallima eadni og Beaivi
áhčážan på CD og kassett, bokkassett

 **DOMBÅS FJELLSKOLE
OG VANDREHJEM**

2662 Dombås tlf.: 61 24 10 45.
Telefax.: 61 24 11 45.
25 rom - 92 sengeplasser.
Spisesal, oppholdsrom og
kurs/konferanserom. Turterreng
rett fra stuedøra.
Turski/alpin: 5 minutt.
Vertskap: Mari-Anne Stormorken.

**PÅ PARTI
MED
NATUREN**

 **miljøpartiet
de grønne**

☐ Send meg informasjon.
☐ Jeg vil bli medlem.

Navn.....
Adr.
Postnr.....

Sendes til:
Miljøpartiet De Grønne
Grensen 8 0159 Oslo
Tlf. 22 42 97 58
Fax 22 42 97 58

Galleri

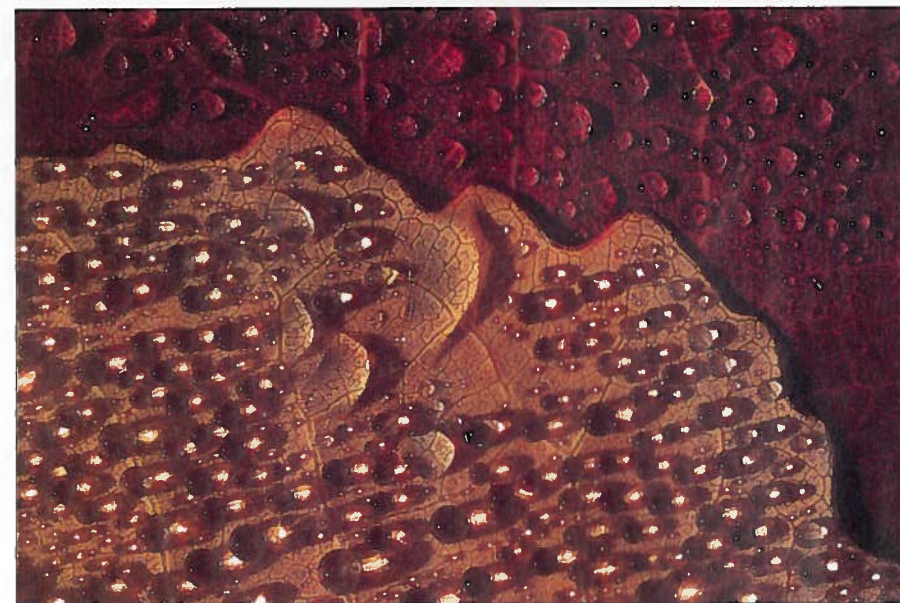
Lyst til å vise fram sommerens blinkskudd? Ny frist for å sende inn bilder er 1. september. Send opptil fem lysbilder, papirbilder blir ikke vurdert. Samtlige bilder blir returnert. Skriv gjerne en tittel på bildet. De utvalgte fotografene får tilsendt en 35 liters ryggsekk. Bildene sendes til:

Natur & Miljø
Postboks 2113 Grünerløkka
0505 Oslo

Tor Håby,
Brandval.

Raudrandkjuke.
Arnodd Håpnes,
Snåsa.

Høstspill.
Audun Aarø,
Molde.

Sotra.
Rolf Sylta,
Olsvik.

VERV & VINN

VERV 1 - betal kr 50,-
VERV 2 - få sportskniven gratis!

HELLE NYING er en solid, norsk sportskniv laget av masurbjørk og rustfritt stål. Slire i mørkebrunt lær.
Butikkpris kr 215,-.
(Kniven er avbildet i full størrelse)

Vervepremien gjelder for verving av hoved- og pensjonistmedlemmer. Medlemskontingenten er henholdsvis kr 200,- og kr 100,-. For verving av familiemedlemmer se egne vervepræmier i Natur & Miljø nr 3.

Hvis du ønsker deg andre vervepræmier, kryss av på kupongen under, og vi sender deg vår vervebrosjyre med 24 forskjellige, avbildede præmier.

JEG HAR VERVET:

1

☐ Pensjonist medlem ☐ Hovedmedlem

2

☐ Pensjonist medlem ☐ Hovedmedlem

3

☐ Pensjonist medlem ☐ Hovedmedlem

VERVERENS NAVN OG ADRESSE:

NAVN: _____

ADR.: _____

POSTNR./STED: _____

MEDL.NR. _____

JEG ØNSKER SPORTSKNIVEN

- ☐ Jeg verver 1 og betaler 50,-
☐ Jeg verver 2 og betaler ingenting
☐ Jeg vil spare vervingen
☐ Jeg vil ha tilsendt vervebrosjyre med andre præmier

Kan sendes
ufrankert
i Norge.
Porto er
betalt.

SVARSENDING

Avtalenr.: 109000/5Pb

 **NATURVERN
FORBUNDET**

Grünerløkka postkontor
0505 Oslo

N